Opłata pocztowa uiszczona gotowką.

ЛІТОПИС
ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

Х. Річник

ЧИСЛО 3. БЕРЕЗЕНЬ 1938

Ґенеральна артилерійська старшинська школа при коші артил. полку в Станиславові.
Командант от. Степан Лещій*; адютант от. Сітницький.
Командант вишколу: пор. Мацьків і пор. Белей.
Зформована при коші в одну батерію однорічняків при І. відвороті У. Г. А. зі Станиславова брала участь в боях біля Вигнанки—Чортків, Потутори, Рогатин. В липні 1919. р. розвязана в Струсові, біля Тернополя, а її члени розділені по арт. полках й батеріях, як старшини, підстаршини і гарматчики.

Микола Лебединський

ТАРАСОВІ

О, якже ж глухо і як темно всюди
Було на тій окраденій руїні —
Здавалося, що вимерли вже люди,
Що й сонце вже умерло в Україні...

Здавалося, що вітер з Запоріжжя
В пустині тій страшній заснув навіки —
Здавалось, що Москаль усе поріже
І лишить лиш на сміх сліпих каліків.

Обдерта з слави шат в пітьмі німіла
У муках Матір, на хресті розпята,
Хрестом лилась остання кров із тіла,
Під посвист батогів і регіт ката.

І все кругом закаменіло, вснуло
І провалилось в чорнозем без сили —
Лиш під ворожим клятим караулом
Зідхали у степах старі могили.

І вже орда московська ликувала,
Що там навіки скамянів бунт степу,
Що чорнозем в залізо закувала —
І в попелі погас вже дух Мазепи.

Та ось — Бунтар прийшов у ніч тривожну,
Як крик століть із крови й чорнозему
І в громах пісню бунту переможну
Жбурнув, як люту, местну анатему.

І задудніли знов лани і гори,
І задзвонили панцирі блискучі,
І кров ворожу аж у синє море
Поніс Дніпро веселий та гримучий!...

Наш музика

Написав: *Степан Лисак.*

(Спомин).

Стрільця Вавринюка не забуду ніколи.

„Наш музика", так усі його називали.

— Заграй нам, заграй — на кватирах просили стрільці. І він нам грав на стару, гуцульську скрипку мельодію ніжну, хвилюючу гуцульського танку.

Бадьорий аркан і різку коломийку.

Грав нам — молодим стрільцям — на кватирах, у походах і на фронті. Коли в нашому районі було спокійно, зимовими вечорами на нашій кватирі було весело. Дівчата сходились з цілого „кута", а коли Василь взяв скрипку до рук ніхто з нас не вдержався сидіти на лаві. Вабливі звуки коломийки самі визивали, кликали в танець.

Танцювали, як хто вмів, аж у хаті дудніло.

Та не завжди наш музика грав нам коломийку. Інколи його глибокі очі впивались скрипкою — напружував струни — в ту хвилину він не мав настрою на „солодкі" мельодії... Він грав свою „симфонію", що в нього зродилась одної ночі в окопах на Пяві...

Грав нам, грав аж смичок угинався, а всі струни під його пальцями розсипали водоспад звуків: лагідні й трівожні тони пряли мов на веретені мельодію, якої ми ще ніколи не чули: мельодію сувору, сурмяну й трівожну.

Ми крайно розрушені ані не дихали, кожний звук у його скрипці пролітав нашими жилами і прудив кровю...

В той мент ми були на все готові, коли б тільки надворі стійковий крикнув до вікна „Хлопці алярм!" — ми летіли б на край світа битись з ворогами...

Такий був „наш музика" Василь...

Я ще й досі чую з далеких просторів стихійні звуки тієї стрілецької „рапсодії", що сталила й гартувала наші душі... Ще й досі лину з чужини спогадом туди, де кров стрілецька напувала землю.

В мойому житті я чув в Митрополії не-один концерт великого міста, але вір мені Василю, що Твою „рапсодію" (пробач, що так її охрестив) не міняв би нізащо за найкращих композиторів у світі!

Чи памятаєш? Був вечір Чортківської слави... На обрію палали вогні. В воздусі кипіло... Горіли подільські лани... Дрижала земля... А ми йшли Ні, летіли вперед і вперед... По цілоденному наступі на майдані в містечку Ягольниці сіли відпочати. Нараз ми почули чарівні звуки твоєї скрипки, що довший час у смутку мовчала.

Ти нам тоді грав на славу перемоги нашої зброї.

Як я бажав би хоч раз ще почути зблизька мельодію колишнього „нашого музики". Заграй нам, заграй, Василю, на наше Прийдешнє..

Прага, лютий 1938.

Микола Ганкевич, один з героїв Крут

Подав: *Д-р Лонгин Горбачевський.*

Микола Ганкевич.

Микола Ганкевич, це один з учасників бою під Крутами, про якого досі не стрічав я ніде ніякої відомости. Був це Наддніпрянець, урodж. 1900. року, який як учень VIII. кляси Кирило-Методіївскьої ґімназії в Києві — виїхав в січні 1918. р. разом зі сформованим з учнів і студентів куренем під Крути, де після бою з большевиками попав у полон. Там зараз після бою розстріляли його большевики разом з 28 полоненими і там-же під Крутами був він похований.

Коли Центральна Рада вернула до Києва, спровадила тіла тих 29 героїв зпід Крут до Києва і погребано їх з військовими почестями в Києві на Аскольдовій могилі. — Місце, де під Крутами були погребані розстріляні, відкрила одна Галичанка, якої син теж, як учень Кирило-Методіївської Гімназії виїхав був з куренем і теж був большевиками розстріляний. Отже згадана Галичанка (назвиська її не знаю) жила в Києві разом з сином і по повороті Центральної Ради до Києва, поїхала зараз до Крут, щоб розвідати про долю сина. В Крутах розповіли їй селяни про бій та показали могилу розстріляних, яких погребали самі селяни, бо большевики покинули їх не погребавши. — Тоді ж ця Галичанка дала про те звістку до Центральної Ради, яка спровадила тіла до Києва. Згадана мати Галичанка, розпізнавши між розстріляними свого сина — збожеволіла. — Лице того галицького юнака було таке змасакроване, що з початку мати сина не пізнала, аж ґімназійні товариші розстріляного його пізнали, а мати ствердила його тотожність по білю.

Микола Ганкевич був дуже здібний ученик, надзвичайно, як на свій вік розвинений і очитаний і дуже люблений товаришами і учителями.

Часопис для війська „Козацький Голос" 1919 р.

Написав: *Теодор Марітчак.*

За часів української влади в Галичині 1918/1919 р. виросла на провінції, як зпід землі, ціла низка українських часописів. Не було тоді відай ні одного більшого містечка, де не появилась би якась „ґазета", що по змозі місцевих сил та засобів сповняла своє завдання.

Цей незвичайний розвиток провінціональної преси слід приписати двом обставинам. Поперше листопадовим боям у Львові, задля яких столична львівська преса на провінцію майже не доходила, а подруге — коли вже втрачено Львів, а з ним важний комунікаційний вузол, — незручному комунікаційному полученню Станиславова, який став тимчасовим осередком уряду й преси ЗУНР, з деякими частинами краю, особливо з Жовківщиною, Сокальщиною й суміжними їм районами.

Та не зважаючи на численну пресу, українські часописи на фронт чомусь-то майже цілком не доходили. Фронтове вояцтво, особливо-ж на відтинку І. Корпусу УГА, що проходив саме через Жовківщину й Сокальщину, недостачу часописів відчувало досить болюче. Звичайно, фронтовик не має ні багацько часу, ні великої охоти до друкованого слова, але час до часу він таки цікавий на вісти зі світа.

Саме задля цього в березні 1919 р. почав виходити часопис „Козацький Голос", призначений виключно для війська, як про це свідчить вже сам наголовок. Про цей часопис була вже десь згадка в нашій мемуаристиці та з огляду на те, що в цінному огляді преси ЗУНР ред. В. Бачинського (див. „Новий Час", липень 1936 р.) цього часопису не відмічено, подаємо про нього деякі відомості.

„Козацький Голос" почав виходити 16. березня 1919 р. в Камінці Струмиловій, тодішньому осідку команди І. Корпусу УГА, й появлявся двічі в тиждень, кожного четверга й неділі. Як видавець фіґурує „Редакційний Комітет", як начальний редактор підписує Мих. Старосольський, а друкується часопис в Жовкві, у відомій друкарні ОО. Василіян. Друк, як на ті часи та впорівнянні з тодішніми станиславівськими часописами, — зразковий, папір военного виробу, але не найгірший, нормальний часописний формат, обєм часопису — один листок задрукований на обидвох сторонах. Від ч. 5. формат незначно зменшено, папір гірший, ніж досі, зате-ж уже від ч. 6. обєм збільшено на 4 сторони, причім ціну підвищено з 50 на 60 сотиків за примірник.

На зміст першого числа складаються: коротеньке вступне слово від редакції до козаків, відозва „Військам Галичини" за підписом отамана Павленка й полковника Курмановича, стаття про долю українських полонених у польських таборах і польських полонених в таборах українських, стаття-поклик „Тепер або ніколи!", дальше офіціяльне звідомлення Начальної Команди, новинки, веселий кутик, оповістка чехословацької місії та вкінці початок фейлетону про листопадові дні в Перемишлі.

Як на малий обєм часопису, матеріялу доволі багато, зміст ріжноманітний, а статті й поклики писані звязко, ясно й бадьоро. Ми з розмислом

навели зміст першого числа, бо в дальших числах уклад матеріялу приблизно такий самий, тільки що важніші звідомлення Начальної Команди й комунікати команди І. Корпусу подаються на першому місці. Вже сам добір та оформлення матеріялу засвідчують, що в редакції працювали фахові сили, на які тоді був великий недостаток. „Козацький Голос" був безперечно одним з найкраще редаґованих часописів тієї доби.

Та не тільки формою й змістом, але також духом цей часопис помітно ріжниться від багатьох інших, очевидно, у свою користь. Особливо редакційні статті писані — як то кажеться — з душі та серця, живо, переконливо й бадьоро. Поруч інформативної частини та актуальних статтей подбано й про цікавий „читацький матеріял". Майже в кожному числі є фейлєтон, цікаві й короткі оповідання, веселий кутик, а від ч. 4. починає містити Володимир Хронович свої безпретенсійні, але щирі й високоактуальні поезії.

У дальших числах зі статейного матеріялу гідні уваги передовиця в ч. 3. під нагол. „В обороні чести", а в ч. 4. „Спокою чи війни?" а з дрібніших річей повідомлення про державну допомогу для воєнних збігців (по 3 корони денно), про виплачування воєнних причинків для родин покликаних до війська, як за австрійських часів, повідомлення команди І. Корпусу про розкладову акцію ворогів в українському запіллю та загострення супроти цього виїмкового стану, замітка про перший український поштово-телеґрафічний іспит у Жовкві, про вартову сотню при ґрупі ґен. Кравса зложену зі сільських дівчат (в ч. 8.) і вкінці знаменний великодній поклик от. Микитки до вояцтва І. Корпусу, з якого, як і з інших покликів от. Микитки, пробивається сила характеру й великий патріотизм.

„Козацький Голос", що згодом став поміщувати також повідомлення й розпорядження повітового комісаріяту Камінки Струмилової, отже перемінився потрохи у військово-цивільний орґан, появлявся в Камінці Струмиловій тільки до травня 1919 р. Останнє число (ч. 17.) в Камінці вийшло з датою 15. травня. Після цього у виданні часопису настає довша перерва, викликана загальним польським наступом та змінами фронту.

Чергове, 18-те число „Козацького Голосу" появляється щойно з датою 12-го червня 1919 р., себто у початках чортківської офензиви. Місцевости виходу й друку вже не зазначено, замість цього подається „Постій" (ставка), підписує як начальний редактор дальше Мих. Старосольський, але вже без „Редакційного Комітету".

Обем цього числа і правдоподібно двох дальших, які нам бракують, по 4 сторони, але формат уже наполовину менший — у чверть аркуша. Технічне виконання теж гірше, зміст здебільша інформативний, майже самі телеґрами й новинки, деякі доволі фантастичні. Все те доказ бурливих змін і перемін, серед яких не було ні часу, ні змоги на сяк-так правильне редаґування часопису. Ціну підвищено на 1 гривню, бо наслідком мілітарного положення обидвох українських армій українська валюта була трохи заломилася.

Число 21. з 26. червня й ч. 22. з 2. липня 1919 р. як також надзвичайний додаток до ч. 22. також з дати 2. липня — друкуються знову в іншій друкарні й мабуть у іншій місцевості, на що вказує інше, значно краще технічне виведення, ніж попередніх чисел. Здається, що ці числа виходили в Тернополі. Формат часопису вертається до нормального, обем однокартковий, ціна знову підвищена на 1.50 гривні. У піднаголовку, замість дотеперішнього „виходить що четверга та неділі", стоїть „Військова часопись". Матеріял здебільшого інформативний — звідомлення й новинки, вісті зі Східньої України доволі хаотичні. З іншого матеріялу замітні документи-протоколи про вбивство отамана Ляєра та про кілька подібних „випадків", як також сильний поклик от. Микитки до стрілецтва „Вперед!" (ч. 21.).

Два чергові числа часопису, останні, що вийшли в Галичині, а саме чч.: 23. і 24., друковані знову зовсім відмінними черенками, ніж всі попередні, засвідчуючи новий етап у безконечній мандрівці видавництва. Один листок формату великої „плахти" папір справді „воєнний" найгіршого сорту, що розлазиться таки між пальцями, ціна знову підвищена на 2 гривні. Зміст: телеґрами й новинки, опис похоронів от. Ляєра й дальші документи-протоколи, а вкінці в останньому з тих чисел, неначе на прощання, фейлєтон Вол. Хроновича про розмову двох галицьких жидів на тему нового відвороту українських військ, яку один з жидків закінчує такою характеристичною заміткою:

— Що б далеко кинути каменем, треба далеко податися взад, розмахнутися. Чим дальше вони (українці) підуть взад, тимдальше колись підуть вперед".

Ось-так старалися піддержати духа навіть тоді у тяжку хвилину, безпосередньо перед переходом Збруча.

Видавання „Козацького Голосу" можна поділити на два періоди. Нормальний, коли фронт і редакція стояли на місці й була змога правильного редаґування часопису (чч.: 1—17) і виїмковий, коли армія й редакція находилися в походах й перекочовували з місця на місце, з друкарні до друкарні, що очевидячки відбилося на змісті й оформленні часопису (чч.: 18—24.).

Все ж таки, зпоміж усіх фронтових часописів доби польсько-української війни, що були здебільша ефемеридами, „Козацький Голос" вибивається безперечно на перше місце. У ньому ще сьогодні можна найти дещо цікаве й безпосереднє, а деякі висновки можна робити й з цього, чого в ньому немає, як напр., цілковитий брак огненних слів авторитетних мистців слова, які саме в цю історичну добу завзято мовчали, залишаючи місце принагідним поетам-аматорам.

„Козацький Голос", фронтовий часопис І. Корпусу УГА, з великим почуттям відповідальности сповняв своє важке й важне завдання у відповідну хвилину. Оцим він і заслужив собі на добру згадку.

З воєнного гумору.

Військовий суддя: Тепер піднеси три пальці до гори, до присяги. А знаєш, чому маєш піднести три пальці?

Стрілець: Бо я з третього куріня!

(З „Козацького Голосу", Камінка Стр. 1919. р.).

Здобуття „Праги“

Написав: Полк. *Вартоломій Євтимович.*

Уривок із спогадів.

Це було на початку 1918 року.

Перстень, яким Муравйов затискав Київ, усе звужувався. Червоні банди, підтримані напливовим московсько-робітничим елементом, та міським шумовинням, опанували мости, що лучили Київ із Лівобережжям, опанували Поділ, Звіринець, Печерське, „Новостроєніє“, стацію „Київ ІІ-ий“ (Товарову), нарешті, — „Київ ІІ-ий“ (особову), „Кадетський гай“, де містилися дві військові школи й кадетський корпус, і поволі почали здобувати „Старе місто“.

Одного дня зранку, кинувши до наступу переважаючі сили, червоні несподіваною атакою збили застави, які боронили підступу до „Старого міста“ з боку Подолу й перед полуднем опанували Софійський майдан, Дирекцію почт і телеґрафів Київської Округи на розі вулиць Софійської та В. Володимирської, а, що було найгірше, — значно посунулися вздовж по вул. В. Володимирській — опанували височенний 6-поверховий будинок готелю „Прага“ та „Золотоворотський сквер“ і сильно в тих пунктах загніздилися.

Оборона відкотилася аж до Театрального майдану, ледве стримуючи противника.

На цей час територія, з якої складалися володіння У. Ц. Ради в Києві лежала внутрі лінії, що йшла фортечним ровом між Печерським і Липками, переходила через Кловський спуск та простору садибу Олександрівської лікарні (включно), далі йшла „Собачою тропою“, повз територію Київського Військово-Окружнього Шпиталя (виключно), пересікала Троїцький базар і звідти вул. Жилянською до „Києва І-го“ і до „Поста Волинського“. Тут був узенький просмик, про який буде сказано нижче, а далі, зачинаючи від вул. Глибочицької, Глибочицею, через Житній Базар, Гончарську й повз Десятинну церкву — йшла по узгірях „Старого Міста“, через увесь Софійський майдан, аж до вул. Великої Володимирської; далі тією вул. до „Золотоворотського Скверу“ включно, а по „Володимирській горі“ — до Подолу. Стрімкі узгіря вздовж Купецького й Царського Садів та Маріїнського парку були нічиї.

Вільним од ворога лишався вузький просмик — Бібіковським Бульваром (пізніше — називався Шевченківським) та Фундуклеївською вулицею до Жидівського базару, якими шляхами ще можна було відійти з Києва на Святошинську шосу й далі — на Житомир.

З моментом, коли червоні здобули „Прагу“, цей прекрасний дозорний пункт, з якого весь Київ видно, як на долоні, вони взяли цей єдиний вільний шлях до Києва під сильний гарматній вогонь і цим могли остаточно перервати звязок Києва з зовнішнім світом.

Доконче треба було вибити червоних зі „Старого Міста“ і, насамперед, — з „Праги“, на пласскому даху якої москвини встановили кілька тяжких кулеметів, обстрілюючи з них усі підступи до „Старого Міста“ вздовж В. Володимирської вул. в обох напрямках. — „Прага“ — це був ключ до „Старого міста“, який треба було здобути за всяку ціну.

Здобути... Але чим? Якими силами?

Всіх військ, які боронили Київ од червоних, було:

1. 643 баґнети бойового куріня „Вільного Козацтва“ при Військовому Міністерстві, складеного зі співробітників центральних установ цього М-ва. (Ці відомості маю від адміністрат. підполк. П. Опаренка, який у той час провадив харчеву евіденцію бойового куреня; нині — на еміґрації в Каліші — В. Є.).

2. біля 400 баґнетів Січових Стрільців з колишніх полонених австрійських вояків-українців під проводом сотника Р. Сушка.

3. Біля 400 душ матросів Чорноморської Фльоти, які безчинно придивлялися до боїв, бороняччи тільки касарні етапного пункту, де постоювали й харчувалися. Начальства над собою не визнавали.

4. Біля 300 баґнетів „Вільного Козацтва“ з робітників машино-будівельного заводу „Ґретер і Кріванек“, якими доводив інжинір Ковенко, він же — „особливий командант Києва“.

5. 2-га українська школа прапорщиків, у складі звиш 500 баґнетів, під проводом Полковника Кліопи.

Разом усіх бойців, що боронили Київ од кільканадцяти тисяч московської голоти, було яких 2.500 баґнетів, при дуже нечисленній артилерії.

До цього числа ще доходить невеликий загін „Вільного Козацтва“ київських поштовиків, яких зорґанізував тодішній міністер пошт і телеґрафів, Микита Шаповал, в минулому кадровий старшина. Цей загін охороняв будинок Центральної пошти на Хрещатику.

Такі прекрасні українські частини, як ще недавно грізний Богданівський полк, Сердюцький полк ім. Тараса Шевченка (в грудні 1917 р. прибув із Петербургу), Дорошенківський полк і полк „Георгієвських кавалерів“, що зведені були в 17 українську Сердюцьку Дивізію, — ще до війни з Московщиною, розіклали свої ж таки соціялісти з Українського Військового Ґенерального Комітету, Української Центральної Ради та укр. Ради „козацьких депутатів“ і ці частини... проголосили невтралітет.

Опріч перелічених сил у тому часі в Києві було до яких 60.000 старшин колишньої московської армії, що рятуючись утечею від большевиків, опинилися в Києві. Але при соціялістичних тенденціях тогочасних соціялістичних проводирів української нації, українська військова влада, не зуміла їх використати для оборони Києва, навіть при тому, що на становисько Військового М-ра заступив такий енерґійний військовик, яким був отаман (підполковник) Жуківський.

Де-який час сильну підтримку українцям давав загін польських добровольців, але що при нерів-

ности сил вони побачили дитячу безпорадність і неміч Центральної Ради, то одного дня, відбивши на свому відтинку чергу скажених червоних атак, попередили українське командування, що опускають місто й, передавши свій відтинок фронту українцям, орґанізовано відійшли в напрямку на Житомир.

Найслабша сторона в обороні Києва, поза її незначними силами, які надолужували число шаленою відвагою, була в її орґанізації, чи вірніше сказатиб — у відсутності орґанізації.

Так, командант сердюцької дивізії, отаман (підполковник) Капкан, носив голосний титул „Командуючого всіми протибольшевицькими силами України", мав спеціяльний оперативний штаб і в місяці лютні командував... невідомо ким. Бо після оголошення у ґазетах наказів: 1. ґенерального секретаря військових справ С. Петлюри про виборність в українській армії начальників і 2. його наступника на становиську, М. Порша — про демобілізацію українських частин на фронті й у запіллю, — зі сердюцької дивізії залишився тільки нечисленний оперативний штаб та горстка добровольців[1]), решта ж, як про те було сказано вище, проголосила невтралітет і вижидала, яка сторона переможе, щоб тоді до неї приєднатися.

Рівночасно ж обороною Києва відав „Особливий командант м. Києва", отаман Ковенко, що також мав для цього оперативний штаб (Нач-к штабу — полковник інжин. військ Глібовський).

Рівнобіжно з першими двома видавав накази про оборону Києва „Командуючий військами Київськ. Військової Округи", „Отаман" Шинкарь. (За нач. штабу — „отаман" Самійленко).

Всі ці три штаби боронили столицю — кожен самостійно та незалежно один від одного, й не раз бувало, що начальник бойового відтинку доставав бойове завдання від усіх трьох штабів одночасно або з черги, й тоді не знав, який же з трьох наказів має виконати. — Через це не виконував жадного чи приймав рішенець на власну вподобу й не повідомляючи про нього який-будь зо штабів ні сусідів по фронту.

Був і такий випадок „ініціятиви" — С. Петлюра, який теж мав штаб і не мав досить „гайдамаків" для „свого" Харківського Коша Слобідської України, нікого ні про що не запитавши, зявився до 2-ої української школи прапорщиків (містилася в будинках Київської Духовної Академії), розаґітував школу, зняв її з важливого бойового сектора на Подолі, який вона міцно тримала та який одразу ж без бою зайняли москалі і, в цей спосіб оголивши величезний відтинок фронту, назвавши школу курінем „чорних гайдамаків", повів свій кіш спершу на київський арсенал, потім — покинув облогу арсеналу і пішов на Крути, завернув з пів-дороги й знову вернувся під арсенал, за час своєї відсутности давши його залозі змогу скріпитися.

— Словом, до „семи няньок" з приказки, які мали пильнувати оборони Києва од Муравйова, бракувало лиш трьох! Але й тих чотирі, що були, вистарчили з подостатком, щоб ту оборону зробити безнадійно-сліпою.

Непризвичаєне до вуличних боїв у великому місті українське командування допустило, щоб ворог вдерся до самого міста, де серед міської черні знайшов численних прихильників та шпіонів, далі — з конечности вже командування мусіло було подробити свої невеликі сили, тому ніколи не мало резерв і через це — не могло маневрувати, та не мало чим підсилити загрожених відтинків фронту. Дуже шкодив обороні „хахлацький" сантименталізм — оборона не зважалася в належній мірі застосувати артилерії, щоб... не ушкодити будинків. Цим непотрібно затягувала боротьбу й давала можливість до схочу й на вибір нищити київські будинки з тяжких гармат... москалям, які це робили з правдиво-московським садизмом. До всього — „на слово чести" відпускала полонених большевиків, які вертали до своїх... із найповнішими відомостями про стан оборони.

При такій загальній ситуації для здобуття готелю „Прага" й очищення від москалів „Старого міста", в якому вони сильно укріпилися в кількох великих будинках, тримаючи під перехрестним огнем усі підступи до нього, українське командування не могло зняти з якого-будь відтинку ані одного бойця.

Тут зголосився, як доброволець, тогочасний Військовий Міністер, отаман (підполковник) Жуківський. Він зорґанізував „ударну ґрупу" з тих старшин та козаків — що були звязковими післанцями від ріжних бойових відтинків — які в той час припадком були в помешканню Військового М-ва (будинок колеґії Павла Галагана). На його заклик зголосилося, разом із ним самим, аж... 18 душ...

Озброїлися новенькими й легенькими японськими мушкетами (системи „Арісакі", припасованими до московського 3-го патрону), понапихали повні кишені вірвантів з патронами, кожен узяв із собою по кілька ручних ґранаток системи Лемонт'а, чи як їх називали на фронті, „лімонів"[1]). Це були дуже сильні ґранати, яйцеваті, завбільшки в качине яйце, вагою з пів-кіля, з поперечними й подовжними надрізами на сталевій оболонці. Вони розривалися на 40 відламків з гострими краями.

Коли „ґрупа" була озброєна, ми зібралися в кабінеті Військового Міністра. Отаман Жуківський швидко й допитливо нас оглянув. Його завжди блискучі, виразисті, чорні очі цим разом просто сипали іскрами й широко роздувалися тонкі „породисті" ніздрі гарно-нарисованого, рівного, з ледве-помітною горбинкою, носа. В погляді, яким нас обвів, відчувався вроджений вояк-начальник, що все бачить і все передбачає та який певен того, що наказує...

В кількох словах обяснив завдання та вказав тактику наближення.

Тільки-що ми вийшли з кабінету на коридор, як до нашої ґрупи мовчки прилучився мій вірний гайдук, Остап Р., що вже й собі достав тяжкий —

---

[1]) Про орґанізацію оборони Києва, в звязку з дотичною частиною спогадів ґенерала Вс. Петрова, повинен би подати начальник штабу отамана Капкана (тоді ґен. шт. підполковник) ґенерал В. Сальський. В. Є.

[1]) Лімон = цитрина.

по руці — москворосійський мушкет із наїженим баґнетом та з двома тяжкими ґранатами „Новицького"[1]) за поясом.

Питаюся в Остапа: „А ти чого тут, старий"? — „Так що обід приніс, Ваше Високоблагородіє. Та ще пані питали, коли до дому зволите прийти".

Остап уперто відмовлявся звертатися до мене на „пане сотнику", бо був тієї думки, що українські старшини і козаки (!) мусять мати найкращі в світі титули! Тому що української титулятури не було, то вперто титулував по старій звичці „Ваше Високоблагородіє". Так само ображався дуже й мало що не плакав, коли я почав був говорити йому „ви" — уважав, що це я на нього... гніваюся. — „Де ж воно таке видано, щоб старший меншому „викав"? — Це так само було б, як у „калуцкіх", що старшим од себе „тикають". Яка то й армія буде, коли всі будуть рівні"?!

Наказую Остапові лишитися на місці, а коли за дві годині не вернуся (була год. 12. хв. 35), то щоб шукав мене десь по дорозі до „Праги" й, коли б знайшов мого трупа, то щоб повідомив моїх кревних і наречену.

Швиденько — отаман Жуківський поперед усіх — вискочили ми на вулицю. Падав дрібен дощик, що зараз же замерзав, і через це на пішоходах, яких тепер ніхто не посипав піском, було дуже слизько.

Пробігли Фундукліївською вулицею вгору до В. Володимирської. Обидві ці вулиці перетинаються в одному з кутів великого майдану, на якому пишається прекрасний, в стилі пізнього ренесансу, будинок київського міського театру, що в ньому, звичайно містилася опера.

Делеґація Армії У. Н. Р. на Святі Злуки в Коломиї 1919 р. Полк. Борис Ревуцький (сидить) і М. Чеботарів (стоїть) в товаристві сот. Цяпки (сидить) і чет. д-р І. Цьокана (стоїть з права).

Коли вийшли на ріг, то йти далі цілою ґрупою було вже не можна, бо червоні кулемети з даху „Праги" строчили по перекутній якраз по цьому перехрестю вулиці і вздовж В. Володимирської, сягаючи до будинку Ц. Ради та аж до Бібіковського бульвару.

По-одинці перебігали ми вгору од брами до брами, криючись за виступами стін, у широких прибрамних заглибинах.

Найважніше було перебігти ті 300—400 кроків, де праворуч од вулиці Фундукліївської, вгору по вул. В. Володимирській тягнувся одкритий Театральний майдан. Далі В. Володимирська вулиця була забудована з обох сторін аж до вул. Прорізної (зправої) і до „Золотих воріт" (злівої сторони). Перескочивши на ліву сторону, ми були б майже безпечні від московських куль, що падали з „Праги'. — Тільки того й було щастя, що при високій установці кулеметів над лінією позему площа поразки була неглибока і, до всього, при густому дощі цілі на тій відстані ледве маячили. Інша річ, коли б червоні здогадалися були поставити пару кулеметів на самій вулиці — тоді кулі лягали б рівнолегло з її поверхнею, а поразку ще збільшували б відскоки-рікошети від гладенької ґранітової поверхні.

Щасливо, один по одному, перебігли ми відтинок вулиці до того місця, де кінчався театральний майдан та де можна було одним скоком опинитися на лівій стороні вулиці. По дорозі до нас прилучилися поодинокі стрільці од збитої застави... Перескочили всі й не зупиняючись почали наближатися до „Золотих воріт" лівою стороною вулиці.

Коли перші наші боєвики були від неї на відстані 4—5 домів (це — біля 200—250 кроків), а задні — ледве перескочили вулицю, червоні зорієнтувалися, що з „Прави" вони нам нічого не вдіють. — Вони моментально виставили проти нас три тяжкі кулемети „Максими" — одного по лівій стороні вулиці, в „Золотоворотському сквері", укривши його за бетоновим підмурком залізної огорожі, а два кулемети — по перекутній до першого, — в підвальних вікнах наріжного будинку на розі вул. Володимирської з Прорізною. При цих кулеметах було душ із 30 охорони, що розположилася в підвальних вікнах домів і бра-

[1]) Ґраната системи „Новіцкій-Фйодоров" важила звиш 5 фунтів і мала величезну вибухову силу.

ла на мушку кожну ціль, яка перед нею появлялася.

Тепер нам стало „гаряче" не на жарти, бо кулі летіли майже рівнолегло з гладенькою поверхнею пішоходів, і з кожним кроком наперед цілі, якими ми були, ставали все виразніші. Найгірше докучав нам кулемет із „Золотоворотського скверу".

Найважніше було добратися до наріжного дому. — В ньому віддавна, ще з 1908. р., містився український клюб „Родина", якого партерове помешкання одною стороною виходило на вул. В. Володимирську, а другою — на „Золотоворотський сквер", куди виходили й запасові двері. — Добравшися до клюбу, можна було непомітно вискочити через запасові двері, трохи лівіше (кроків за 40—50) од того клятого кулемета й зненацька заатакувати його з правого його крила чи навіть з заду.

З усієї нашої ґрупи топоґрафію клюбу й прилеглих улиць знав один я. Треба було поінформувати про це Отамана Жуківського й інших. В цей час отаман Жуківський, що йшов на чолі ґрупи, був поперед мене на яких 4—5 домів і теж на 4—5 — від наріжного, в якому містився клюб. Щоб його вчасно попередити, я мусів подвоїти перескоки по-через одну браму, й за два такі перескоки поза чергою я його мав дігнати.

Перший перескок, хоч на асфальтованому пішоході було дуже слизько, мені вдався якнайкраще, й кулею примчавши добру сотню кроків та ще й трошки під гору, я допався до спасенної брами, де міг привести дух. В заглибині брами стояли — полковник Ревуцький і „отаман" Ровинський.

Засапуючись після свого „маратону" по ожеледі, я оповів їм про можливості заатакувати лівий кулемет з крила. Полковник Ревуцький одразу ж збагнув, у чому річ, і мені каже, що піде зо мною разом, та зараз же кинувся, як перед тим я, „подвійним перескоком" уперед, а за ним, ледве той добіг до місця, кинувся й Ровинський.

Я тимчасом пересапнув, кілька разів затягнувся цигаркою, розглянувся, щоб вибрати кращу дорогу, й знову кинувся до перескоку. Пробігши зо три четвертих своєї траси, я раптом підковзнувся по слизькій ожеледі і впав, аж загуло, а моя мушкетка полетіла далі наперед. Осиним роєм навколо мене задзизчали кулі, і я почув гострий біль у правому коліні й на лівій щоці, яка сильно закрівавилася. — „Ранений" — шибнуло мені в голові... Але кулі живо підказали, що треба бігти далі, бо можу бути й забитий. Миттю зірвався на рівні ноги, підхопив на бігу мушкетку і догнав отамана Жуківського, біля якого вже були Ревуцький і Ровинський, а ще раніше добігли — отаман Ол. Остапура-Степовий (Астафєв)[1] і полковник Кудрявцев[2]).

Всі мене питають, чи я не ранений, а я й сам того не знаю. Обмацав коліно й чую під пальцями чималу ґулю, але крови не видно й у штанах нема дірки від кулі; на щоці ж, — упавши лицем на пішоход, до крови здер шкуру. Радий, що так легко обійшлося, я доповів отаманові Жуківському про свій плян.

Зараз же почали його здійснювати.

До наріжного дому нам лишилося зробити два подвійні перескоки, і за яких 10—15 хвилин, мої товариші по брамі були вже на місці. Тому, що мене дуже боліло коліно, я мусів тепер перебігати від брами до брами, й це забрало мені трохи більше часу, й де-хто з тих, що були позад мене, мене догнали й перегнали. До всього мусів робити довші перепочинки, підчас яких розтирав собі збите коліно.

Коли я добрався до останньої брами, то там набралося, разом зо мною, 8 душ, і в неглибокій прибрамній заглибині девятому забракло б місця.

Залізна, з грубих ґраток викована брама, була замкнена і навіть фіртка в ній, що цілий день, звичайно, була відчинена настіж, тепер була примкнена на короткому ланцюжку так, що ледве можна було просунути руку.

Я почав натискати на ґудзик електричного дзвінка, й по кількох, як нам видалося, безконечно довгих хвилинах на подвірю почулися обережні кроки, й у тунелю брами показалася знайома мені постать „дворника"[1]), але... чи впізнає він мене тепер, не бачивши від 1912. р.? Напружую память, щоб пригадати його імя й не можу. Все ж, обзиваюся до нього й обясняю, що ми — українці, що колись я був членом клюбу, що він мене мусить памятати... Для доказу називаю перші-ліпші, які прийшли на память прізвища старшин клюбу, яких він повинен би добре знати... Обясняю, що нам доконче треба перейти через подвіря дому й через клюб на Велику Підвальну вулицю, але по нас стріляють кацапи. Старий трохи вагається, але прізвища М. Синицького, що був у клюбі за скарбника, а головне — прізвище Аркадія Степаненка, що з економів клюбу авансував одразу на становисько товариша Голови Н. Ради, та ще імя Лавра, що був у клюбі за „швайцара"[2]), його переконують, що ми таки — „свої" і він одмикає браму. Прошу його не замикати брами поки надійде решта наших людей. Упливає ще хвилин із 20 і приходять останні. Разом із тими, що прилучилися од застави, наша ґрупа тепер має 29 баґнетів.

Отаман Жуківський наказує: 1) рій (з 12 баґнетів) зайде до помешкання клюбу й обсадивши вікна, що виходять на „Золотоворотський сквер", — своїм огнем з відстані яких 40—50 кроків підтримує крилову атаку другого роя (7 баґнетів), до того роя, під проводом полк. Ревуцького, опріч Ровинського й мене входять ще чотирі мені ближче незнаних старшин.

2) Резерва, третій рій (10 баґнетів), під проводом от. Жуківського, які лишаться при брамі, розпічне з відстані яких 70—80 кроків обстрілювати кулемет, що в скверику, щоб притягнути до себе його увагу, а коли побачить, чи на даний знак, що другий рій заатакував кулемет з крила, заатакує його з фронту. (Докінчення буде.)

[2]) Полковник Кудрявцев помер у серпні 1920. р. од тяжких наслідків плямистого тифу.

[1]) Про отамана Остапуру-Степового (Астафєва) див. мою статтю в „Літописі Червоної Калини" ч.ч. 7—8 за 1937. р.

[1]) Дворник — домовий сторож.

[2]) Швайцар — портієр возьний

Наші вояки-скитальці

Написав *М. Сиґерич.*

По зруйнуванні Січі — одна частина Запорожців виеміґрувала була за Дунай до Туреччини і хоч ми маємо знамениту оперету Артемовського „Запорожець за Дунаєм" то зате мало маємо відомостей і документарного матеріялу до історії задунайського коша війська запорожського.

Подібна прогалина в історії нашого війська може настати і після новішої нашої військової еміґрації з рр. 1919-21., бо її учасники помалу старіють і один по одному вимирають, незалишаючи на відповідному місці документів і автентичних спогадів про той період нашого лихоліття.

Щоби спонукати і заохотити інших, більше до того покликаних і компетентних, до написання історії нашої військової еміґрації і до писання спогадів якраз з того періоду, вміщую наразі ці свої найзагальніші рефлексії на тему ґенези нашої військової еміґрації й її життя-буття під теперішню пору.

I.

Навесну 1919 р. прибули з Франції свіжі, добре визброєні, відпочаті та знаменито виеквіповані польські війська під командою ґенер. Галлєра на західньо-український фронт. Вони посилили і зміцнили цілий польський фронт, скріпили духа польської армії і запілля та цілого народу, яких мораль почала дуже підупадати. В травні 1919. розпочався польський наступ майже на цілому фронті. Частини У.Г.А. вичерпані піврічною безперестанною кампанією, втомлені, без свіжих резерв захитались і наш фронт подався. Настав відворот. На жаль, мало пляновий.

(Заходить питання, чому наш відступ був так наглий і раптовний та чому якраз на хирівському фронті наше командування не використало прямо вимріяних, природних, дуже ідеальних, оборонних стратеґічних позицій, якими являються Спас, Бачина, Сторожня, Ступниця, Туря, Головецько і т. д. — Гл. „Літопис Бойківщини" ч. 2. 1933 р. — стор. 23).

Частини I. гірської бриґади (2 ґрупи: „Старий Самбір" та „Лісько"), що тримали фронт починаючи від Хирова (точніше говорячи від Сушиці великої) на південний захід аж ген вглиб Карпат по чехословацьку границю, а крім цього деякі сусідні частини ґрупи ґен. Кравса (8 самбірська бриґада) відступали на південь шляхом на Спас, Стрілки, Бориню, Турку, Сянки й Ужок та перейшли на Закарпаття, обсаджене в той час чеськими військами, переважно леґіонерами, що з наказу французької військової місії розззброїли наші частини і формально їх інтернували.

Чехи в той час не сиділи ще міцно в сідлі ні на Словаччині, ні на Закарпатті, бо в околицях Кошиць, Нового Места на Слов. і інш. бушували мадярські большевики і дуже сильно загрожували чеські позиції. На допомогу чехам прийшли в той час деякі наші частини, зокрема артилерія і під Кошицями, але особливо під Новим Местом допомогли українці чехам розбити мадярські червоноармійські банди та очистити від них Словаччину, при чому наші втрати в тій цілій кампанії мали виносити около 350 вбитих і ранених. (Хто знає щось докладнішого про цей епізод? — прим. редакц.).

Згодом, як шлях почерез Словаччину був прочищений, наші роззброєні частини заваґоновано і перевезено до табору в Німецькому Яблінному (Дойч Ґабель) в північній Чехії під самою німецькою границею. Тут з усіх наших недобитків була сформована бриґада, на чолі якої станув полк. Варивода, а пізніше ґенер. Курманович.

При кінці літа 1920 р., в часі польсько-большевицької війни, від дієвої армії УНР, що була тоді в союзі з польською армією, відвязалися частини У. Г. А. т. зв. ґрупа ґен. Кравса і перейшли Карпати та були теж Чехами обезброєні та інтерновані в таборі в Ліберці (Райхенберґ).

Крім цього транспорти українських полонених

Старшини Союзу Гетьманців Державників в своїх одностроях з нагоди гостини Гетьманича Данила в Торонті, в Канаді, дня 13. листопада 1937. р. Сидять від ліва до права: Гр. Стадник — кошовий 2-го Коша I-го Окр. СГДК, В. К. Чиж — управитель „Українського Робітника", о. Каменецький — парох, **Гетьманич Данило** — головний обозний СГДК, Й. Обельницький — окр. осаул, Д. Чабак — кошовий I-го Коша, I. Пасічник — заст. кошового VII-го Коша.

з Італії, що їхали на Батьківщину, опинилися теж частинно в Чехословаччині. А до того ще треба додати утікачів з польського табору полонених у Тухолі, що напливали майже кожний день і поповнювали ряди нашого інтернованого війська на еміґрації.

В 1921. р. обидва табори (в Ліберці і Німецькому Яблінному) зліквідовано, а всіх вояків інтерновано в таборі в Йозефові над Метуєю.

До 1923. р. сіро, монотонно та злиденно плило життя наших вояків у таборах та незважаючи на це дух і настрій були на загал добрі, бо всіх окрилювала велика віра і надія в нашу перемогу.

В березні 1923, по відомому рішенні ради амбасадорів у Парижі в справі державно-правної приналежности Сх. Галичини — табор заворушився. Всі дотеперішні надії пропали, розвіялись ілюзії, заіснувала кардинальна зміна ситуації, жорстока дійсність вишкірила зуби і треба було робити висновки. Та тут якраз і настав найчорніший — під моральним оглядом — період в історії нашої військової еміґрації, але я залишаю його науково-історичне зясування людям більше компетентним.

Відмічу лише одно, що демобілізація, зокрема психічна, відбувалась стихійно, самотьоком; відхід на нові позиції, як це диктувала новостворена ситуація відбувався неорґанізовано, в непорядку, хаотично, настав балаґан, прийшла розтіч, появилося те деморалізуюче: „спасайся хто й як можеш та вмієш". Люди на керівних місцях у тій прикрій ситуації потратили голови, а стрілецтво справедливо, чи не справедливо, підюджене большевицькою аґітацією, воркотіло, що — мовляв — „уміли нас сюди завести, але що нам далі робити й як вивести не вміють". Найбільше виявів нікчемности та опідління, на які здатні є за певних умовин — теж і українці, зрештою як і інші народи, відігралися якраз у той час. Згодом табор почав місяцями помало ліквідуватися. Багато людей вернулося до рідного краю. Багато виїхало, заманені большевицькою аґітацією на Радянську Україну. (Доля тих людей на загал не відома. Вряди-годи можна було за останні роки читати в пресі, що того чи іншого розстріляли, чи заслали на північ). Дехто — хто мав свояків або друзів у Америці — виїхав туди, або до Канади, чи врешті до південно-американських держав. Деякі до Франції на роботу, або — дуже мало — до Німеччини. Ще інші навіть до Африки забрили. Словом — можна сказати — розбрились по цілому широкому світі, одначе найбільше залишилося таки в Чехословаччині.

II.

Знявши український військовий однострій і вдягнувши робітничі блюзи — колишні наші стрільці почали працювати як робітники по всіх можливих галузях промисловости, а дехто — незначний процент — і в торгівлі. Найбільше опинилось у будівельному промислі. Спершу йшло це важко, бо наші стрільці своїм походженням це переважно селянські діти й нараз опинилися в незвичній обстанові великих міст і при незвичній праці. Та з роками набували досвіду, переварювались у кітлах індустрії, набували щораз більше кваліфікацій, ба нерідко вибивались на знаменитих майстрів, що своїм знанням, інтеліґенцією та досвідом переганяли чехів або німців, про словаків навіть незгадуючи. Зродилась у них велика тяга до самоосвіти, що не вгасає з роками, навіть коли поженилися і мають великі родини. Є в них велика тяга до орґанізації, орґанізованости та дисципліни і самодисципліни. Майже в кожному більшому осередку Чехословаччини, де живе бодай 10 колишніх стрільців є якесь культурно-освітне, статутове товариство, або самодопомогове чи т. п.

І коли при зустрічі з нашою політичною еміґрацією найдете розгубленість, розпорошеність, слабі нерви, хаос в головах і думках, — то не те при зустрічі з колишніми нашими вояками. Тут найдете все погідний настрій і спокій. Мабуть дане це тим, що ми колишні вояки маємо чисту совість, бо сповнили наш обовязок і наказ до кінця. Але цей наш спокій і рівновага духа має своє коріння не лише в минулому і в самих спогадах. Ми військові не затратили великої надії і віри в себе, віри у власні сили нас самих і нашого народу і через те наші перспективи незатьмарені буднями дрібонькиx інтересиків еґоїстичних спекулянтів розхрістаної нашої отаманської політиканщини.

І коли наприклад у такій Празі, чи інших заграничних центрах нашої еміґрації, де крім колишніх наших вояків находиться теж різнобарвна та різношерста цивільна еміґрація є дуже важко підняти якусь спільну, загально-національну акцію, то всюди там, де переважає колишнє вояцтво все йде гладко й здисципліновано, без зайвих занадто довгих балачок, пертрактацій, всіляких митарств, на короткій засаді: вирішено, чи постановлено це або те зробити — зроблено! Вузли товариськости і дружности (Камерадшафт) глибоке почуття спільноти, що їх винесено з боїв і з окопів та з усіх походів — вони глибоко сидять в нервах, в костях і крові наших колишніх вояків, незважаючи на 17 років, що ділять нас від тих славних і геройських часів.

Це є величезні моральні цінности, яких на жаль досі ніхто ні з еміґрації, ні з краєвих репортерів нашої щоденної преси, що в ряди-годи заскакують заграницю не потрафив вивести на світло денне. Та й взагалі ці наші репортери, перебуваючи в Чехословаччині, не почуваються до обовязку приглянутись ближче життю нашої кольонії, щоб зясувати нашому народові в краю, як виглядає по стількох роках скитання колишнє наше стрілецтво, чим і як живуть та що думають поза своєю фаховою щоденною працею ці наші колишні герої?

III.

Чим і як живуть та що думають наші колишні стрільці? Живуть важкою працею, заробляючи на хліб насущний для себе і своїх дуже часто численних родин. Живуть спогадами про колишні геройські подвиги і славні часи нашої історії, яку вони самі творили зі зброєю в руках. Живуть усіми турботами рідного краю й їхні серця бють в унісоно наповнені радістю на вістку про успіхи перемоги і досягнення в нашому національному

житті і заливаються смутком коли чують про наші невдачі, незгоду, чи нездарність.

А інакше? Ось вам маленький зразок громадського життя одного такого нашого Т-ва на еміґрації, самодопомогового Т-ва „Єдність", в Брні, що його члени самі колишні стрільці а головою колишній старшина. Голова Т-ва п. С. М. виголошує реферат з нагоди смерти Т. Ґ. Масарика, великого приятеля української еміґрації. Частина промови звучить: „Майже перед сто роками запитував в одній своїй поемі наш національний ґеній Шевченко:

„...Коли ми діждемось Вашинґтона
з новим і праведним законом?
а діждемось таки колись..."

Ми українці ще досі ждемо на прихід нашого Вашинґтона з новим і праведним законом, але чехословацький нарід був під тим оглядом щасливішим народом, бо діждався свого Вашинґтона в особі Масарика вже за світової війни. Так як колись перед 150 роками Вашинґтон визволив американський нарід зпід надвлади Анґлії і вибудував самостійні сполучені американські держави і приніс їм „новий і праведний закон" — демократичну конституцію, так теж і Т. Ґ. Масарик визволив чехословацький нарід з чужого ярма та приніс свому народові „новий і праведний закон": закон правди, справедливости, чести і демократії".

Цей вечір призначений для вшанування памяти великого борця за правду і по рефераті без дискусії всі поважно розходяться. Але за кілька днів наші робітники починають дискусію на згадану тему; який глибокий і передбачливий ум був наш Шевченко, як добре він відчував і розумів, чого нам треба? Не вистарчить самий Вашинґтон, але треба щоб він приніс українському народові „новий і праведний закон". Вони вказують, що в повоєнній історії було більше вождів, що їх можна прирівняти до Вашинґтона, одначе не всі вони принесли свому народові новий і праведний закон, — нову велику ідею, що була би неґацією старого гніту і тому не гаразд діється в деяких державах. Ось так наші колишні стрільці кладуть наголос на новий і праведний закон і доґматично та безкомпромісово чекають його від майбутнього українського Вашинґтона.

Або ще ось Вам зразок і образок, що так скажу — з побутово-спортової діяльности наших колишніх стрільців:

„Укр. Самостійник", ч. 7—8. 1937.

„Українське робіт. Т-во „Самопоміч-Єдність" у Брні виарендувало на цілий літній сезон велику луку, за Брном недалеко Більовіц, над річкою Світавкою. Самі робітники поставили собі велику „хату" — буду, огородили свою парцелю та в неділю 23. V. ц. р. святочно відкрили свою товариську пляжу піднесенням над хатою жовтоблакитного прапору.

Хто знає як важко і в яких нездорових умовинах доводиться працювати цілий тиждень нашим робітникам, щоби заробити на потрібне прожиття й утримання не тільки себе, але дуже часто численних родин і як дуже потребують вони відпочинку, відсвіження легенів та рекреації сил, — щиро і радісно привітає цей здоровий і практичний почин Т-ва „Єдности".

Ціле товариське життя „Єдности", при гарній погоді переноситься на неділю на пляжу. Дехто вже в суботу (хто на колесах, хто пішки) тікає туди перед гамором закуреного і запорошеного міста. Мандолінова орхестра Т-ва під керівництвом п. В. Найди кілька разів денно виграє українські пісні. Музика та український спів зваблюють довколичну публику і прохожих, що мандрують попри українську пляжу й гуртками перед нею задержуються.

Подив збуджує великий український прапор, який дуже часто здоровлять подорожні з поїздів, бо пляжа лежить під залізничним шляхом на лінії Прага—Брно.

Випрягши мозок, кожний на свій спосіб віддається там відпочинкові. Радість, безжурність і бадьорість панує на українській пляжі. Діточі ігри, під керівництвом пані Ґотфрідової, з мячем і без мяча, на воді — не вгавають цілісінький день. Але теж і старші і батьки не дармують. П. Сиґерич винаходить щораз то нові ігри та способи розваги і забави, бо вважає, що рухом і рухливістю дасться як найкраще виполоскати легені свіжим повітрям аж до самого споду та досягнути стрункости і звинности тіла. Сонце, що безоглядно і немилосердно пражить і осмаглює шкіру та вода докінчують свою благодійну роботу і ремонтують здоровля та сили так дуже потрібні до нового тижня, до нової праці. Надходить вечір, пляжа помалу опорожнюється. Поважно стягають і звивають жовто-блакитний прапор, орхестра виграває маршові мельодії. І коли вже відїде на колесі п. Фронзей, п. Чабан зі своєю чотиролітньою донечкою Євою, якої дзвінкий сміх розвеселює всіх цілий день і нарешті п. Сафяник з дружиною — тоді українська пляжа над Світавкою затихає, щоби на слідуючу неділю, чи свято знову закипіти життям, радістю і безжурністю".

Сліди слави в Угнові

Подав: *Мгр. Володимир Петришин.*

I.

На міськім цвинтарі в Угнові похоронено в зимі 1918/19 в 5 могилах таких воїнів У. Г. А.:

I. могила:

Стр. Стирко Александер з Угнова † 12/XII 1918 р.
Стр. Базилина Яцко з Річиці ад Угнів † 12/XII 1918 р.
Стр. Солодуха Андрей з Вербиці ад Угнів † 12/XII 1918 р.
Стр. Доманицький Андрей з Корчмина ад Угнів † 12/XII 1918 р.
Всі зі Стійкової сотні в Угнові.

II. могила:

Два невідомі стрільці, котрі полягли в грудні 1918 р.

III. могила:

Вістун Граблюк Іван з 3 похід. куреня полку гет. І. Мазепи (Коломийський курінь) ранений під Махновом, помер дня 26/XII 1918 р. в полевім лазареті в Угнові.

Три невідомі стрільці упавші в грудні 1918 р.

Селянин Грицина Андрей з Корнів пов. Рава Руська ранений підчас боїв в Корнях, помер дня 27/XII 1918 в полевім лазареті в Угнові.

IV. могила:

Невідомий стрілець — поляг в зимі 1918/19.

V. могила:

Десятник Кожушко Александер з Корнів пов. Рава Руська з I. сотні кавалерії IX бриґади згинув при наступі на Угнів дня 29/III 1919 р.

Разом похоронено в Угнові 13 воїнів.

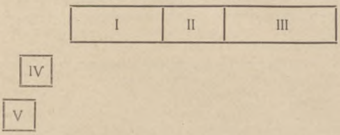
Літом 1921 р. могили упорядковано поставлено великий дубовий хрест і огороджено деревляними штахетами.

В вересні 1937 р. вже заходами Ф. О. В. М. в Угнові Уряд Воєвідський переніс обох воїнів з IV. і V. могили, а то невідомого стрільця з IV. могили між могилу I. і II., а дес. Кожушка з V. могили між могилу II. і III. так, що нині є лиш одна спільна могила, в котрій похоронено всіх 13 воїнів.

Обмурування гробів і будову памятників Воєвідство в цім році відмовило. Філія внесла відклик.

На могили рік-річно ходить процесія де відправляється панахида.

Плян могил до 1937 р.:

Плян могил від 1937 р.:

I	IV	II	V	III

II.

Щоби увіковічнити память погибших воїнів У. Г. А. уроженців Угнова — заходом Ф. О. В. М. в Угнові уфундовано коштом місцевого громадянства й еміґрації марморну таблицю, роботи арт. Коверка, призначену на вмурування в церкві.

На таблиці поміщено список упавших Угнівців, що віддали життя за волю України в роках 1918—1920, а це:

1. пор. Ґумовський Тимотей † 1918 у Львові.
2. пор. Целевич Осип † 1919 р. у Берестї над Бугом.
3. чет. Слука Іван † 1920 р. у Жмеринці.
4. хор. Бичик Іван † 1919 р. у Самгородку.
5. сан. хор. Целевич Володимир † 1920 р у Винниці.
6. бул. ст. дес. Рудасевич Іван † 1919 р. у Винниці.
7. ст. дес. Пиріжок Михайло † 1920 р. у Барі.
8. ст. дес. Шустикевич Мартіян † 1919 р. у Винниці.
9. однор. віст. Ґовда Александер † 1919 на Україні.
10. однор. віст. Решетило Теодор † 1919 р. у Жмеринці.
11. однор. ст. стр. Пильгуй Володимир † 1919 р у Сніткові.
12. стр. Бараник Іван † 1919 у Самгородку.
13. стр. Лукашкевич Петро † 1919 р. на Україні.
14. стр. Мазикевич Лука † 1919 р. у Винниці.
15. стр. Решетило Іван с. Семка † 1919 р. у Винниці.
16. стр. Решетило Михайло † 1919 р. біля Балти.
17. стр. Стирко Александер † 1918 р. в Угнові.
18. гармаш Сярчинський Яків † 1919 р. на Україні.
19. гармаш Трусевич Степан † 1919 р. у Чичельнику.
20. моб. желізн. Слука Михайло † 1919 р. у Камінці Струм.

При VII-ій Львівській Бриґаді на Великій Україні

Хронольоґічний хід подій.

Написав: *П. Миговия*, б. пор. УГА.

(Продовження)

Дальший похід.

11. серпня почався дальший похід. 14. полк через Новоконстантинів, Стару Синяву на містечко Лабунь.

З Новоконстантинова І-ий наш курінь одержав наказ відійти, як деташований на праве крило ІІ-го Корпусу. Він помашерував на м. Хмельник, Любар, Чуднів і аж дня 22. серпня долучив до полку в Житомирі.

Перед Лабунем большевики пробували ставити опір. Вони обсадили були горби, на полудне від містечка. Терен там рівний — і вони мусіли бачити наші сили добре, бо були на горбках, а ми підходили рівниною. Нашому полкові товаришила одна з батерій. Також були тут курені 13-го полку нашої бриґади. Ми пустилися в наступ на Лабунь. Наша батерія дала кілька цільних стрілів. Ґранати й шрапнелі розривалися цільно над окопами большевиків. Вони пробували обстрілювати нашу розстрільну, та не довго. Наші розстрільні йшли відважно вперед. Більшого опору большевики не ставили і відступили.

Дня 16. серпня курені 13-го полку осягнули містечко Полонне, що лежить на залізничій лінії Шепетівка — Бердичів. Наш курінь ввійшов до міста за 13-тим полком. Ми переночували в тому містечку і рушили на другий день на схід вздовж залізничої лінії — на Бердичів.

Один з наших старшин ночував в Полоннім у якоїсь польської родини. Розговорившись із господарем (якийсь урядовець) — розказував він нашому старшині, що в Полоннім говорять поляки, що польські війська мають заняти українські землі по Проскурів і річку Случ і туди має перебігати границя польської держави із Україною.

Ми слухали того оповідання та й не вірили. Та в тому показалось пізніше багато правди.

17-го серпня заняв наш курінь містечко Миропіль. Був коротенький бій. На залізничій лінії були два большевицькі броневики. Та тому, що терен там лісистий, побоювалися вони, що можемо їх непомітно обійти й захопити. Тому не ставили більшого опору.

Ще того самого дня під вечір заняв ІІІ-ий курінь нашого полку стацію Печанівка. Тут бронепотяги ставили більший опір — але опісля відступили на Бердичів.

Просто на північ частини Української Галицької Армії не посувалися тому — що посуваючись на Новгород Волинський — і дальше на північ могли стрінутися з поляками, з котрими треба би було провадити бій. Щоби це оминути — здовж залізничої лінії Шепетівка — Новгород Волинський — Коростень пішли Січові Стрільці. Командування було тої думки, що вони скорше погодяться з поляками, як Галицькі Війська на випадок стрічі з ними. Як показалося пізніше, поляки стрінувшись із Січовими Стрільцями, забрали полеву варту в полон. Після того Січові Стрільці на власну руку переговорювали з поляками та встановили, що необхідно мати звязкових старшин при крилових частинах. Обі сторони встановили, що не будуть без попередження на себе нападати.

Та не зважаючи на цю умову, трапився випадок, що 23. серпня польський кінний відділ наскочив на обози Січових Стрільців. Саме в той час рішався бій Січових Стрільців із большевиками під Новгород-Волинським[1]). Так хоч Січові Стрільці були на самому лівому крилі Українських Військ — спокою з поляками не було.

В околицях, в яких тепер знайшлася ціла VII-ма львівська бриґада — та й дальше на північ — оперували також повстанці відділу отамана Соколовського.

Ми часто стрічалися з повстанцями. Перший раз бачили ми їх у місточку Мирополі. Коли большевики опустили місто, а наші частини входили до нього, нараз зявилися повстанці. Молоді і старші від літ 25—45, з крісами, зі всіх бічних вуличок сходилися на головну вулицю, що переходить через Миропіль. Деякі з них кричали до цивільного населення: „ховатись, буде бій".

Очевидно ніякого бою не було, бо большевики опустили місточко. Зараз таки, коли наші частини заняли Миропіль, повстанці десь щезли.

На Житомир.

На самого Спаса рушив полк з Мирополя, на північний схід, в напрямі Житомира. Дорога була дуже утяжлива, бо пісковата. Частини і обози посувалися повільним кроком. Особливо обози стрягли в пісках. Щастя, що сприяла нам погода.

Ми ввійшли до місточка Романів, якраз як місцеве населення виходило з церкви після Богослуження. Зараз таки недалеко церкви зібралась місцева публика, до котрої почав виголошувати якийсь молодий чоловік палку промову. Говорив гарною українською мовою, вказував на нас — на Галицьке Військо і взивав допомагати нам у боротьбі з росіянами-большевиками.

Місточко Романів славне з гарбарського промислу. Тому, що наші стрільці не мали доброї обуви — постановили ми старшини звернутися до власників гарбарень, щоби вони жертвували нам трохи юхтів. Акцію цю перевів добре й удат-

[1]) „Золоті Ворота", стр. 238—239.

„Чрезвичайка" в Житомирі 1919 р.

Після приходу УГА. до Житомира розкопано цей город і викопано кількадесять трупів. В домі, із якого видно веранду, урядувала „Чека".

но наш звязковий старшина від Дієвої Армії, що був при штабі нашого полку. Які завдання мав він як звязковий при нашому полку, ближче не знаю. Був це молодець літ 30—35, російський старшина, своїми поглядами росіянин — за „єдиною неділимою". Звязковим при полку був до часу, доки Українська Галицька Армія не заключила була договору з військами ґенерала Денікіна. Опісля щез з полку.

Свою місію в Романові — у власників гарбарень виконав добре — бо сотня скорострілів одержала тоді 50 добрих юхтів. Властителі гарбарень, хоч може й не радо дали нашому полкові около 50 юхтів — то задоволені були із доброго підходу до справи. Їх вдоволив такт нашої делеґації до них — і те, що наші частини нічого самовільно не брали.

З Романова рушив полк — писковою тяжкою дорогою лісистим тереном через сільце Високу Піч до Житомира. У Високій Печі стрінули ми частини 13-го полку. Був там також командант того полку, отаман Роман Волощук. Частини того полку стрінулися тут із невеличким відділом поляків повстанців, які воювали з большевиками по цілій Волинщині. Командантом їх був старшина польських леґіонів — галичан. У відділі було ще двох старшин, дві жінки-повстанки та кількох стрільців. Цілий відділ польських повстанців числив около 250 мужа. Коли вони зачули, що ми хочемо їх роззброїти, розбіглись по лісах. Крім того, що воювали вони з большевиками (про їх бої з большевиками — конкретного ми нічого не чули) вели вони між населенням агітацію і пропаґанду за польською державою.

Дня 20. серпня вечором кавалерія VII-ої бриґади і частини 13-го полку ввійшли до міста Житомира. Населення не знало певно, чи це військо українське, чи польське. Большевики втікаючи, говорили, що за ними йдуть поляки. Населення витало військо цвітами, рожами та окликами слава, нех жиє, віват.

На другий день прибула до Житомира автами команда II-го корпусу. Місцеві горожани витали полковника Вольфа, як команданта Української Галицької Армії та дякували йому за визволення міста і частини території України від большевиків.

Около 13-ої години наш полк вмашерував до міста. За полком їхали батерії нашої бриґади.

Перед ґуберніяльним будинком стрінули ми команданта корпусу з його оточенням. Наші сотні віддали пошану свойому командантові.

У Житомирі.

Нам призначено кватири в районі київської вулиці. Наше стрілецтво розмістилось в домах дозорців і урядовців великої житомирської тюрми. Кімнати були порожні. Ні урядовців ні дозорців не було, а чи сидів тоді хтось у тюрмі, не знаю. Здається вязнів не було. Стрільці спали на голій підлозі, бо соломи дістати було годі. Старшини розмістились в поблизькім районі по цивільних мешканнях.

Того самого дня, чи на другий день прибули до Житомира III-та і IV-та бриґади. В місті зробився великий рух. Всюди повно було нашого війська. Цивільне населення, після большевицького терору, віджило. Видно було радість і втіху на їхніх обличчах.

Наш курінь обняв охорону міста від східньої і полудново-східньої сторони. Повнив також охорону залізничого двірця. Поблизько від двірця знайшли наші стрільці загребані в піску два скоростріли — один німецький, другий російський. Хто їх там сховав, довідатись було годі. Ми додумувались, що большевики утікаючи нарочно залишили скоростріли своїм однодумцям, щоби вони, коли буде відповідна до того хвилина, робили повстання. Зі страху перед нашими ревізіями — яких до речі не було — заховали вони скоростріли в пісок.

Зі всіх сторін надходили вісти про геройські подвиги Української Галицької Армії, — точніше про I-ий і III-ий корпуси, що наступали в напрямі Києва. Такі самі вісти приходили і про Дієву Армію та про подвиги повстанців. Підйом духа був великий.

Лише одне лихо почало гнобити Армію. Кидався вже тиф. Що правда ще не у більших розмірах, як це було місяць і два пізніше — але вже був. Найперше кинувся поворотний тиф — за ним пятнистий. Були це перші початки страш-

ного кінця. Нічо дивного. Стрілецтво ніччами в поході, развраз у поготівлі — через брак білля і не добре віджкивлювання, завушивилось до того ступеня, що ніяк було позбутися того лиха. Не помагало чисте білля, коли в штанах і блюзці загніздилась та гидота.

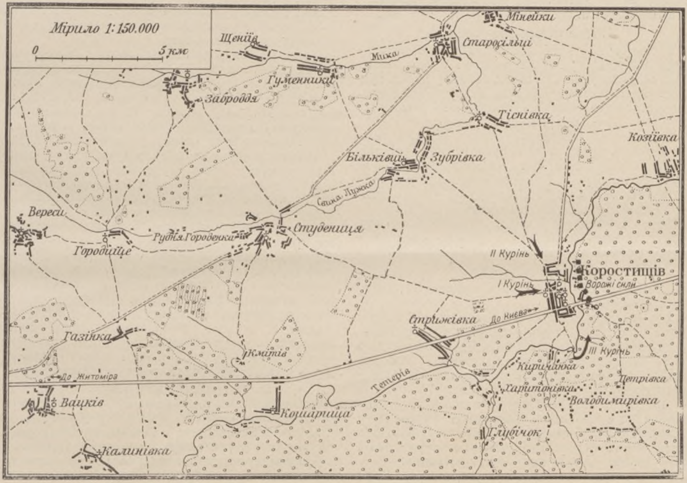
Про відвушивлення не було часу думати. Миж фронтові частини переслідували ворога. І до цього треба відповідного уладження. Всього того не було — тому пошесть ширилася без ніяких перешкод.

Житомир — ґуберніяльне місто. Були тут вищі большевицькі уряди та й немала чрезвичайка.

Якось другого або третього дня після нашого прибуття до Житомира відбувався похорон жертв чрезвичайки. Родини розстріляних повишукували тіла жертв і зробили їм похорон. Похорон перетворився в протибольшевицьку маніфестацію і наше командування побоювалось, що поденервований нарід кинеться на житомирських жидів — яких найбільше обвинувачено в большевицьких симпатіях. В час похорону котрісь частини нашої залоги були в строгім поготівлі. Та похорони відбулись спокійно.

Ми старшини цікаві були, як виглядає чрезвичайка, тому постановили її відвідати й докладно оглянути.

При одній з вулиць в середмістю віднайшли ми житомирське приміщення Чеки. Від вулиці стояв партеровий дім. В тім домі відбувались суди — революційні суди. Саме в час наших відвідин — а було нас трьох старшин — докінчили ексгумацію небіщиків. Лежали вже у нових домовинах — і вневдовзі мали їх забрати до церкви та похоронити християнським обрядом. Були дві домовини.

В бічному офіциновому будинку, що невидний був з вулиці і положений був прямокутно до фронтового будинку — з боку, фронтом до подвіря, містилася на першому поверсі тюрма, а в пивниці того дому розстрілювано засуджених. Пивниця розмірів $2^1/_2$ метрів широка, стількиж довга і около два метри висока. До пивниці входилося просто з надвору і була вона на краю будинку з фронту. Коли ми відчинили двері, побачили по цілій поверхні пивниці повно крови. Страшне враження. Довго дивитися на це місце не можна було. Мороз переходить ще тепер по людськім тілі на згадку того дійсного пекла, де гинули люди. Не можна представити собі почуття тих, яких провадили до цього льоху, де відбирали людське життя.

Ми оглянули також арешт, де передержувано часово арештованих перед судом. Була це одна більша кімната на першому поверсі дому, яких 8 м. довга і 5 м. широка та 4 м. висока. При одній стіні були причі. В кімнаті бруд, сміття, студентські шапки, ряси з батюшки і довге волосся. Це волосся вказувало, що батюшку, який там сидів, мабуть обстрижено.

На подвірю, яке заросло було травою, було велике розложисте дерево. Від того дерева і других дерев, що росли в сусідстві, було якось понуро, аж темно. І те подвіря було якесь сумне. А до гиляки дерева, прикріплений був грубий, в промірі одного центиметра залізний дріт, на кінці загнений, в гачок. Тут вішали засуджених. Місце на землі в промірі одного метра під тою шибиницею було наге, без трави. Це вказувало, що тут мусіли людські ноги дуже тупцювати, щоби на землі не було ані одної травички.

Ми вийшли із того страшного забудовання із пригнобленням. Нам пояснювали, що в Житомирі була ще одна чрезвичайка. Назвали також вулицю і число дому. Та ми зрезиґнували із відвідин, бо не хотіли ще раз подібне власними очима оглядати.

Зміна команданта полку.

В Житомирі — по наказу вищої команди — відійшов дотеперішній командант полку отаман Михайло Дибуляк. Він обняв команду якоїсь бриґади. На його місце команду полку обняв сотник Андрій Олексин. Він був дотепер заступником команданта 13-го полку нашої бриґади.

Новий командант полку, сотник Олексин, високого росту, літ 35, сильної будови. Військове діло любив і віддавався військовим студіям, хоч не було на те часу. Любив військову службу, а тому слідкував за фаховою літературою — і як лише була змога її дістати, зачитувався в ній та студіював. Командував полком до кінця його існування. Завжди тактовний з повною рівновагою духа. Любили його й шанували та поважали.

На Коростишів.

Це невелике місточко, що лежить на шляху Житомир-Київ.

Большевики, опускаючи Житомир відступили: одна частина на північ у напрямі Коростеня, — а друга частина в напрямі на схід — на Київ, а ще інша частина на місточко Радомишль. Отсю частину, що відступила на схід, мали ми дальше переслідувати.

Дня 24. серпня 1919. одержав цілий полк наказ вирушити в напрямі Коростишева. Курені одержали відповідні накази і вирушили. II-й до села Вереси, а III-ий до села Газінка. І-ий курінь надійшов другого дня просто під Коростишів.

Другого дня підходили курені близше Коростишева, де були большевики.

26. серпня почався наступ. І-ий курінь одною сотнею фронтом із заходу від села Стрижівки, II-ий курінь із півночі, а III-ий курінь із полудня. Цей курінь перейшов річку Тетерев і з боку вдарив на большевиків, які опустили місто Коростишів і обсадили правий беріг ріки Тетерев.

Заскочені нашим наступом з боків опустили большевики по короткім бою Коростишів і відступили дорогою в напрямі Києва. Наступ наших частин на Коростишів підпомагала батерія поручника Романа Олексія.

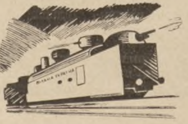
В Коростишеві залишили большевики маґазин зі збіжжам. Сотні нашого куреня (та й других куренів) набрали собі по кілька сотнарів жита. Можна було взяти подостатком, але не було чому возити. Требаби було брати підводи — але на це ми собі не дозволяли. Коли був день-два постою і близько млин — збіжжа це сотні мололи. Муку роздавано поміж селян, які пекли з неї стрільцям хліб. Також варено більше харчів — бо полкова провіянтура, хоч працювала краще, як в перших днях переходу через Збруч, то не все могла доставити те, що стрільцеві після приписів належало. Тому додаткова пайка харчу — поза провіянтурою — була вказана.

І-ий і III-ий курені залишилися в Коростишеві — а другий курінь відійшов на північ від Коростишева до села Тіснівки.

Село Тіснівка, невеличке село у $^2/_3$ спалене большевиками на весні 1919. р. за повстання, що його підняло було населення того села проти большевиків. Нарід тут заможний і добрий та гостинний. Селяни гостили наших стрільців без найменшої заплати. Годували також наших коней. Ми відчували велику ріжницю в поведінці супроти нас у подільській ґубернії і тут у київській ґубернії. Наше стрілецтво почувало себе цілком добре. Сільські хлопці тих околиць помагали сторожити нашим заставам, щоби тим способом дати змогу випочати нашим стрільцям. Сільське парубоцтво було настільки гостинне, що прим. в селі Старосільцях, де була приміщена одна наша сотня із четою скорострілів, зібрали вони поміж собою 3 пуди збіжжа, щоби закупити „самогонки" та угостити „дуже славних хлопців", як вони називали наших стрільців. Гостина ця мала відбутися на самий празник Преч. Богородиці 28. серпня. На превеликий жаль наших стрільців, зглядно тої сотні, що там кватирувала гостина не відбулася, бо ранком в день празника, мусів цілий полк відійти назад, до Житомира.

Над вечір того дня був вже полк на старих кватирах при Київській вулиці. Стягнено нас тому, що воєнна конечність вимагала кинути нас, та цілий II-ий наш корпус в напрямі вузлової залізничої стації Коростень. В тім місточку та околиці зібралося, як тоді говорено до 30.000 большевицького війська. Стягнулися туди ворожі частини з Новгорода Волинського, на котрих натискали Січові Стрільці. Були тут частини, що опустили Житомир під нашим напором. Дальше приїздили тут поїзди з Києва. Йшла спішна евакуація большевицьких частин з цілого Правобережжя. На Київ натискали наші корпуси, І. і III. Большевики куди могли, туди виїздили. Стація Коростень завантажена була поїздами і військом. Звідси виїздили вони в напрямі міста Овруча і Мозира.

(далі буде).

Отаман Семен Заболотний

(З листів до Редакції).

В Літописі Червоної Калини за р. 1930 ч. 1. стр. 10, в дописі Михайла Середи, полковника Армії УНР „Отаманщина", неправдиво освітлена діяльність отамана Заболотного. На стр. 11-й полковник Середа пише: „...Невідомо як довго Запоріжська Січ гостилаби у Балті, колиб не налетів на неї отаман Заболотний з великою ордою червоноармійців". На стр. 1-й тамже далі М. Середа пише „...Заболотний був ластівкою (виходить большевицького руху в районі Балта) (моя примітка), за ним насунулися совітські війська".

Отже з повною обєктивністю стверджую категорично, що:

1. Семен Заболотний на ту пору, як подає полковник Середа, командував не червоноармійцями, а кінною сотнею Народньої Охорони Балтського Повіту, себ-то військовою частиною військ Директорії.

Доречі — большевицька військова термінольоґія на ту пору не знала слова „отаман", а знала слово „товаріщ командір". Слово ,отаман" у большевиків мало значіння контрреволюції. Про це всім відомо.

2. В бойових операціях під Балтою (це було з кінцем січня р. 1919) які провадив отаман Запоріжської Січі підполковник Юхим Божко, проти большевиків комуністів, брав активну участь ЗАОДНО з Запоріжською Січею і отаман Заболотний зі своєю кінною сотнею, перед тим за пару днів, розгромивши большевицьку комуністичну ячейку у м. Балта.

3. Отаман Заболотний громив большевиків комуністів у місті Балта, а підполковник Божко — зі ст. Балта.

4. Отаман Заболотний являвся в ту пору не „ластівкою" совітського війська, а скоріше коршуном, бо був катеґоричним противником „Совітів".

5. В бою під Балтою тоді, як згадує Середа, так Запоріжська Січ, як і кінна Сотня Народньої Охорони виступали вірно і в добрій згоді під блакитно-жовтим прапором.

Отже, полковник Середа, мовляв, чув дзвін, та не знав звідки він, — в даному разі допустився свідомо чи не свідомо великої історичної помилки.

Не з отаманом Заболотним Запоріжська Січ билася, а навпаки, Запоріжська Січ і отаман Заболотний разом билися проти Дячишина (був такий большевик в районі Балти), „товаріша командіра рабоче-крестьянской красной дивізії", яка у своїй більшости складалася з чужоземців.

Стверджую ці дані як бувший Начальник Політичного Відділу при Штабі Південно-Східньої Ґрупи Військ Директорії, що на той час штабом стояла на ст. Бірзула.

З прямих своїх обовязків і з наказу Командуючого Ґрупою ґенерального штабу полковника Зменка я виїзджав у Балту для ліквідації непорозумінь між де-якою частиною населення м. Балта і Командою Запоріжської Січи, що запала внаслідок згаданих бойових операцій. Переводячи слідство і як Голова Надзвичайного Військового Суду, в товаристві Прокуратора Суду др. Копцюха, я знав докладно цілий склад бойового фронту під м. Балта проти большевиків комуністів.

В. Д. Пане Редакторе. Допис полковника Середи вже прочитаний, та не ту ціль я маю в даному разі. Моя ціль — спростувати грубу помилку лише для Історії Визвольних Змагань, як того найвищого Судді. Хочу зліквідувати невязку історичних фактів, бо імя отамана Заболотного є вписане в Історію Українського Визвольного Руху — **золотими літерами.**

Заболотний Семен, як 22-літній козак, з перших кроків національно-політичної боротьби за Самостійну Україну, за незалежне політичне і культурно-економічне буття українського народу, виступав тільки під блакитно-жовтим стягом, стягом **національним** і під тим стягом згинув смертю **лицаря.**

Хто був Заболотний вже відомо і з історичних спогадів: а) ґенерал-поручника Омеляновича Павленка, Командарма (дивись журнал „За Державність") і б) Полковника Доценка — „Зимовий Похід".

Щож торкається внутрішнього укладу життя Запоріжської Січі та діяльности підполковника Божка, як отамана Січи, то і там є багато неточностей місцями просто, як вітром навіяна, фантазія. При нагоді подам більш точні відомости і про підполковника Божка.

В надії, що використаєте моє спростування, остаюсь з великою пошаною В. Совенко.

Ярослав Курдидик

ВЕРШНИК

Пізнаю тебе я, мій друже завзятий,
По шрамі широкім на лівім лиці.
— О, колись бряжчала й мінилась у сонці
Шаблюка в твоїй жилястій руці!...
Згадуєш часами свойого каштана,
Що клепав далекі „київські шляхи",
Або, як учвалі прилягав до гриви,
А шабля хотіла пів світа змести!...

Сьогодні ти сивий і змарганий ґазда
В сірій полотнянці з самих майже лат,
А каштан твій ноги заледви волочить
По житнім стернищі поруч білих хат...
І знаю часами не спиш ти по ночах,
Коли в день задихнеш гострий кінський піт,
А рука стискає пястук, аж до крови,
Як колись шаблюку — давно з перед літ...

З XII Бриґадою на Бережани і Перемишляни в 1919 р.

Написав: *Йосип Шемлей.*

Спогад.

Присвячую памяті пок. пор. Дмитра Семковича уродженця с. Колиндяни.

По звільненні Чорткова від польських військ наша сотна (давня Охоронна мосту в Заліщиках, пор. Л. Ч. К. 1937, XI, 21) затрималась на кілька днів на Долішній Вигнанці. Фронт не сягав іще певне Бережан, як сотня заваґонувалася на стації в Чорткові і враз з іншими частинами (не пригадую якими) поїхала на Бучач. Що дуже коротко були ми на Вигнанці (десь приблизно від 11 до 14 червня) каже мені памятати ось що: Моя покійна мати довідалася якимось чином, що я в Чорткові, давай нести синові харчі. 16 кілометрів била старими ногами на те, щоб сина в Чорткові вже не застати і з великим розчаруванням і сльозами вертатися з нічим назад, а харчі роздати іншим таким як її син.

В часі їзди довідалися ми, що сотня входить у склад XII. бриґади, а команду обняв от. Лисняк. В Монастириськах висіли з ваґонів. Тут довідалися, що пор. Мойсейович дістав інше призначення, а командантом нашої сотні став тимчасово хорунжий, не пригадую собі тільки його імени. Високий, чорнявий, любив пописуватися забагато словником із жарґону австрійського війська, трохи завадіяка у командуванні сотнею, як покажеться потім мало не завів сотні чортові в зуби. Не знав того, що треба міряти греблю проти води. Часом не оглядався на якість людського матеріялу в сотні, що до бойовости. Але так сам собою бойовий фронтовий старшина, не страшак.

Прискореним маршем попростували ми на Підгайці, в сторону, звідкіля доносилося гоготання гарматніх стрілів. В Підгайцях у місті переходили ми попри сліди війни, чи ще австрійсько-російської, чи вже польсько-української, не знаю. Розвалини домів, самі тільки стіни стирчать, обіч них дерева обпалені, обсмалені, стовбурі лиш стовбичать.

З Підгайців чимскорше на Бережани без попасу. Усього годину відпочинку вдень, а дві-три вночі. Дійшли до Потуторів, минули їх, полишили якусь малу місцевину за Потуторами, зближуючись до гори Лисоні. Підсунулися десь підопівніч. Дістали тирби несоленої в їдунки і прикучнули трохи в придорожніх ровах. А туж зараз біля нас становища на Лисоні трохи в північно-західньому напрямку. Рев гармат із обох сторін (імя сотника Воєвідки чулося у всіх устах із нашої сторони), татакання скорострілів, півкання крісових куль все те невзвичного цілком зразу приголомшувало. До того дим, пил із лисонського вапняка, спека в день, брак води (та була в недалекій Золотій Липі, та ба, піди та дістань у ясну днину і от сиди та чекай як заяць при межі.

Сотня полежала під становищами до вечора. Вночі підсуваємося аж на горбок, входимо в становища, мішаємося з частинами, які вже там були. Лискавкою розноситься вістка, що ворог відступив від Бережан. Вранці переходимо Золоту Липу. Розбіглися ґрупами шукаючи броду. При березі в шуварах сидить наш стрілець. Окривавлений і сам мундур на ньому, блідий аж жовтий. В очах гарячка, губи потріскали, босий. Слабим голосом каже, що він із пробоєвої сотні, яка тому три дні була в сутичці з польським якимсь відділом і там його під горбком перед становищами поранено в ліве рамя в руку. Сотня відступила, а він ранений вертався. Переходячи польські жовнірі забрали йому все а його залишили. Зсунувся якось на силу на діл до води, промив рану, завязав сорочкою і так пролежав ніч, день і знов ніч.

Переходимо ріку, йдемо під гору в напрямі якогось чи то ліска, пасіки, чи саду. Чи були то вже перші забудівлі Бережан чи може яке далеке їх передмістя не знаю. Недалеко ліска на пригорбі стрічаємо вбитого польського вояка. Лежить навзнак на землі, очі прикриті блюзою. Мундур на ньому новий, чистий, як з голки. Взуття на ньому вже не було. Хтось стягнув.

Пішли ми дальше вперед. Мабуть що Бережани ми минули. Перейшли попри став останні хати села (Рай, здається) і далі на Перемишляни. Тому, що від Бережан починаючи, наша сотня йшла вже в перших рядах за ворогом, скажу дещо про її склад. Сотня в бриґаді була третя або четверта, а скільки їх усіх було в бриґаді не пригадую. Наша сотня мала мужви около 90-ти. Були три четі, у кожній четі три рої. Командний склад такий: один хорунжий, як її тимчасовий командант, що про нього мова вже була вище. Один хорунжий як четовий і один підхорунжий та один однор. стар. десятник, кілька вістунів. Я як дійсний старший стрілець, а титулярний вістун проводив роєм, що числив десять стрільців, я одинацятий.

В наступі на Перемишляни наша сотня осягнула найдальші становища в північно-західньому напрямі. В одно підвечірря станули ми за Бачевом, Фірліївом і на південь від Перемишлян недалеко місцевости, назви не пригадую, але бувалі вже там говорили, що за ним уже Перемишляни, перейшли Гнилу Липу. В пізний вечір заняли становища в житах, на легкій горбовині. Перед нами долина, а там ліс. Мойому роєві припав приділений відтинок, на якому порозставляв я людей, що десять кроків. Ходжу, провірюю, поучую. Ніч. Темно. Захмарено. Дощ росить, як осінний. Ми перемокли, вже й болото тягнеться за ногами, оттака перемокла земля з ріллі перемішана з житними і ячмінними стеблами. Не вбережешся, щоб не перейти ниви зі збіжжам. Ніч пройшла спокійно. Вилаяв я трохи одного новобранця, що відклав собі спокійно кріса, спер об деревляну фіґуру, сам сів тай спить. Вилаяв я його добре, на-

казав трохи, а далі думаю, що з бідою робити, не заправлений ще, а до того всі перемучені.

Ранок удався тоді гарний. Сонце схопилося з легких ранішніх туманів, обтерло і висушило змиті вночі дощем трави, збіжжа і нас. Десь на право від нас переклекочувалися скорострíли. Трохи згодом задудніла суголовками кухня якогось польського відділу, коні гарні, упряж на них нова, чиста, сам візник (кухара не було) теж чистий у шапці французької моди. Виявилось, що це один з відділів бриґади УСС, що була десь на правому боці від нас, захопив цю кухню у поляків.

Десь надвечір чуємо напрасне лопотання скорострілів, десь якби ззаду нас. Приказ. Сходимо в придолинок, перебігаємо доріжку. Бачимо якісь будинки, село не село чи містечко, вежа костюлка уноситься над ними. Нараз напроти нас виринув польський відділ, так з 20—30 людей. А там засинівся більший відділ, вужем виповзуючи з вулиці села. Перший приняв нас за своїх, бо несподівався вже там наших, розставився на горбку в розстрільну, а провідник їх руками вказує нам напрям їхнього фронту і як ми повинні уставитись. Але скоро зорієнтувався у своїй помилці і давай на нас стріляти. Наші відповіли. Сотенний пізнав ситуацію і приказ „стрільці, в мульду і вдолину". Там у тому менті повалився разом із конем (кінь був сивий гарний „гуцулик"). На щастя хорунжий не потерпів нічого, якось вилабудався зпід коня і дальше в порядку вивів сотню з пастки. Смеркалося, як ми зійшли в яр якогось потока (чи не Гнилої Липи), де вже застали інші частини бриґади. З наших бракувало трохи. Чи поранені, чи попалися, чи так розбіглися — не знати. Там стрінули ми сотню новобранців, самих молодих хлопців, що йшла під командою хорунжого з призначенням до нашої бриґади. Мали по пять, дехто по десять набоїв. Горою понад верхами дерев розносилося татакання скорострíла. То сьома бриґада, як казали, не здавала так дешево своїх становищ.

Ввечері і дальше через ніч тої днини з яру виходили наші відділи знову на схід. Піхотинці вкрили прикрий горб, драпаючись до гори, як ті богомольці на Улашківському відпусті. Обозники і гармаші дуже негодували на „сапигору". А ту ранішне болото не конче висохло

Тоді то десь по середині дороги стрінув я пор. Дмитра Семковича, як відпочивав, як односельчанина поздоровив, привітався з ним. Місяць показався зза хмари. Бачу на його лиці і втому і якесь пригноблення. Відчувається, що це другий відворот. Питаю, що далі. Відповідає: — „Йдемо мабуть за Збруч, а звідти вернемо щераз на Львів і лишимося вже у ньому по віки". Попращався я і доганях своїх. А Семковичеві недовелося вернутися. Його фізичним і моральним терпінням поклав край тиф. Помер від нього в березні 1920 р. в лічниці в Бершаді і там похований на місцевому цвинтарі. Осталася могила і хрест обвязаний ручником. Ручник, це дар від вдячних Бершадянок. Помер саме в часі, коли знову була думка і назрівала можливість вертатися туди, куди покійник бажав.

В часі відвороту на котромусь місці постою мабуть у Козовій, або Денисові дістала сотня приказ від команди бриґади, на основі якого я і ще кілька з нашої сотні були відіслані до школи старшин до Вишколу II. Гал. Корпусу. Школа старшин була під той час у м. Товсте в Заліщицькому повіті. То було десь при кінці червня. На цьому кінчиться мій побут у XII. бриґаді.

Два моменти цього спогаду заслугує на увагу: 1. три добі тривали бої за Бережани, 2. деякі відділи Української Галицької Армії по чортківському проломі підсувалися і вже були таки аж під Перемишлянами.

Неточні відомости про деякі менші місцевини, як і брак дат у ньому, зрозуміле. Я як ройовий тоді, мап не носив, днів не записував.

Гурт летунських старшин. Із лівого до правого крила: сот. Франко, пор. Костів, чет. Сериків, хср. Іванів, п-і Шестакова, п-і Залозна, сот. Залозний, полк. Кануков, пор. Шестаков.

Рецензії й замітки

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ І НОВЕЛЯ ЗА 1937. РІК.

Цього року на книгарську полицю прибуло трохи більше книжок, як звичайно (коло 20 книжок). Нагороджені були, очевидно, книжки найвартніші так з огляду на зміст, як і на форму. Та цікаве те, що бачимо вже гін до історичної новелі й повісти з давніх княжих часів, з гетьманщини, тай із останніх дій українських змагань.

З нагороджених треба згадати історичні новелі в книжці Косача: „Чарівна Україна", та патріотичну лірику Лівицької: „Сім літер". Вірші, виходить, тепер не дуже в моді. Але ж це не тільки в нас. Зворохоблене життя не дає спокою на ліричні емоції й рефлексії, де треба справді багато естетики й тонкощів, а передусім зрівноваження. Тому таки підходить новеля, де можна рухатися без рифми свобідніше, — а за новелею добираються й до повісти. Та це діється ще також із потреб самого життя, що домагається заповнення майже порожньої ділянки. Покищо ми стоїмо тільки на спробах. Не маємо й досі повісти, що безвідклично опанувала б душу поколінь, як це зробила повість Сєнкевича й Жеромського. Та причин тут багато. Давніше перед війною, ми ще може й не розуміли, як слід, ваги історичної повісти й новелі, нині при пошматованні і в тяжких політичних обставинах не все можна видвигнути, що проситься на верх із пилу століть. Та до одного ми вже сьогодня врешті дійшли: ми зрозуміли потребу історичної повісти, щоб надихала ідеєю нове покоління, та збудила голод духа за рідним образом минулих гордих дій. І тут саме оформлюється завдання історичної повісти — не криком з політичної трибуни, а чарівними візіями дружинного й козацького життя й величніми постаттями їх збудити тугу до нового Будущого...

Здобутки цьогорічні невеликі, але помітно посувають справу вперед. Коли останніми роками все крутилось довкола постаті Мазепи, так тепер є спроби захопити добу Хмельницького. (Повість Дудка поки що тільки в експозиції. Лепкий розтягнув її на багато книжок і так трохи стала справа не зовсім сильно на ногах). Тому Мазепа ще ждатиме... З Хмельницьким справа куди тяжча... Зачнемо від дрібніших: Р. Леонтовича: „На прю". Укр. Бібл. ч. 56. Львів 1937. Задумано порушити тематику з історії давно минулого. Це ще не повість, а спроба. Хоча нема якогось одного сильного типу, то все таки книжка корисна для масового читача. Дальше дві повісти з доби Хмельницького: Семен Ордівський: „Багряний хрест", історична повість із 1657. р. Укр. Бібл. ч. 60. та друга книжечка Юрія Ореста: „Під Львовом плуг відпочивав" — істор. повість. Укр. Культ. Скарбниця. Вид. Батьківщина, ч. 11—12.

Самі видавництва спрямовують книжку до масового читача. Тільки автори повинні тямити одне те, що знаменувало повість довоєнної доби: говорити ясно. Менше тієї таємничости, яка плутає хід акції й робить лектуру нераз нудною. Хай у цих невеликих рямках вийде ясно дія, яку автор хоче вивести. Інакше мається справа з новелею. Повість має розкрити панораму і запізнати нас із людьми, як із живими. Ще маємо дві більші книжки, що започатковують, мабуть, нові трильоґії. Це повість М. Голубця: Жовті води, (істор. роман). Львів 1937. Бібл. Укр. Родини, т. І. Накл. „Неділі", стр. 256 — та повість Г. Журби: Революція йде. Т. І. Львів 1937. Укр. Культ. Скарбниця, ч.: 13—14. стр. 229.

Повість Голубця, як бачимо, хоче подати нам подвиги нашого воєнного ґенія Богдана Хмельницького. Повість така вимагає безперечно багато праці, щоб простудіювати джерела, увійти в добу. Назагал бачимо серіозну поставу автора. Стиль і мова мають свій питомий полір, книжка читається досить легко, головно в першій части. Постать Богдана не зарисована сильно й динамічно, акція досить слаба й не дає такої сильної поетичної ілюзії, якби того можна було ждати. Може це прийде в дальших томах. Все ж таки книжка найде пильного читача серед молоді. — Книжка Галини Журби безперечно цікава, простотою стилю, живою акцією й малюнком та тонким психольоґічним підхопленням. Події живо йдуть, як на екрані. Замітне тут ще й те, чого бракує „Волині" Самчука — проблєма політичнонаціональна тут і там заторкнена але сильно й помітно. Тому книжка має не тільки так сказати б культурно-історичну вартість, але і виховну. В драмі Лєсінґа одна коротка сценка — розмова Мінни з кондотієром Ріко — може має більшу вартість виховно-німецьку, як ціла історія з перстенем... Повість Журби могла б бути для молоді дуже корисна... Та, на жаль, у реалістичному малюнку находимо в кількох місцях такі перчені присмаки з лєксікону Марса і тіточок, що аж жаль, що авторка загородила собі непотрібно дорогу... бо справді прикро буде казати молоді читати такий московський шріт:

> Ей ти Сашка ти Керєнскій —
> распраєті тваю мать і т. д.

Чи не шкода було псувати цим усім „набором" таку гарну книжку? Чи не за реально трохи виглядає цей **„passus"**.

Зокрема треба би ще згадати книжочку Леонида Мосендза: „Людина покірна" (**„Homo lenis"**) оповіді з передмовою Л. Нигрицького. Львів 1937. Це чи не найцінніше з останніх чисел Української Бібліотеки! (Ч.: 58). Є тут десять прекрасних оповідань, з яких можна б зложити новий декальоґ для модерного нового Українця. Чи возьмемо оповідання **„Homo lenis"**, чи „Роксоляну" чи голос крови в оповіданні про козака Майкеля Смайлза. Це збірка гідна найбільшої уваги.

При кінці кілька слів про: „Сім літер". Тут така клясична простота слова й форми, що дуже живо нагадує „Трени" Кохановського. Та не в тому діло. Це така щира туга за сонцем Батьківщини, що в своїй простоті й щиросердечності справді дорівнює ліриці Шевченка й Лесі Українки. Тількиж це лірика „останніх наших днів" — солодка як дим ізпід рідних стріх. Ця невеличка книжечка повинна бути на столі в кожній хаті.

Богдан Чорногор.

Одна з перших летючок-відозв Директорії У. Н. Р.

Подав: Т. М.

В нашому посіданні находиться між іншим одна відозва-летючка з часів визвольної боротьби. Відозва непідписана ніким і не датована. Але зі змісту ясно, що йде тут про відозву Директорії УНР, а деякі уступи летючки — згадка про Трудовий Конґрес і Дніпровську Дивізію — дають змогу досить докладно означити час друку. Вона походить з першої половини січня 1919 р., отже є одною з перших відозв-летючок Директорії. Подаємо її в повному тексті, як документ часу:

Яка ріжниця між Директорією та большевиками?

Якийсь циган казав: нема на світі правди, тільки в мене, та в Бога трошки. Так тепер кажуть большевики. Вони кажуть, що на всім світі немає партії, кращої за їхню, тільки їхня партія правдиво обороняє інтереси бідного люду, тільки вона все робить по правді, тільки вона до добра призводить і т. и. Звичайно, хвалити себе можна. Але люди кажуть, що не годиться самому себе хвалити. Та що поробиш, коли большовиків ніхто не хвалить. Отже мусять хоч самі себе похвалити. Та нехай хвалять. Є така приказка: хвали руку — товар видко.

Може їхня партія й найкраща, але чого то вона, що не спірве на Україні, то все в Росію пре? Аджеж і на Україні є бідний робочий народ. Чомуж для українського бідного народу вона нічого не привозить? Далі, коли всі рівні, то чогож вона хоче, щоб над народом українським верховодив народ руський, з Москви? Коли воля народам, то всі вільні, і кожен народ нехай сам собою править. А вона таки хоче, щоб український народ був менчим, а руський старшим, щоб Україна робила те, чого захоче руський народ. А де-ж тоді рівність?

Директорія стоїть за те, щоб кожен народ сам собою правив. Вона ні з ким із сусідів воювати не хоче. А чого большовики на Україну налазять? Коли хочуть жити братами, то нема чого воювати. Треба помиритися, тай край. Військо Директорії в Росію не йде, а чого-ж большовицьке суне на Україну? Хліба хочуть? Так треба помиритися. Директорія дасть їм хліба, а вони нехай взамін хліба дадуть українському народові того, що в них є: мануфактури, шкла, чи ще чого.

Треба робити по правді. Директорія за те, щоб народом правили тільки трудові кляси, але Директорія стоїть за те, щоб усі партії бідних і трудящих людей брали участь у правлінні, багатіїв не пускати не треба. А большовики кажуть: будь ти хоч тричі бідний, а коли ти не з партії большовиків, то забірайся геть: до стінки. А будь ти хоч який багач, а коли назвешся большовиком, то вони допустять тебе до всього. Директорія дбає, щоб не було дармоїдів, злодіїв, грабіжників, а большовики на це дивляться крізь пальці. Їм аби називав себе большовиком, а що він робить, то це їх не обходить.

Директорія побивається за тими бідними, які не мають де заробити, а большовики приймають до себе всяке ледащо, що не хоче робити, злодіячок і т. п. і нацьковує їх на тих бідняків, що кровю та потом заробляють собі шматок хліба.

Директорія хоче, щоб сам трудовий народ правив собою. Для того вона скликає Трудовий Конґрес із селян, робітників і військових, всяких соціялістичних партій, щоб увесь народ сказав, якого саме правління він хоче, а большовики добиваються, щоб усім народам правила тільки одна їхня партія по своїй волі.

Директорія робить все прилюдно зо всіма народніми партіями вкупі. Вона вкупі зо всіма соціялістичними партіями, вкупі зо всіма народніми зїздами обмірковує, що треба зробити для добра народові, а большовики роблять усе потай, ховаючись. Бояться виступити на люди перед другими партіями, щоб їх не піймали на брехні.

Директорія робить усе по гравді, а большовики задурують людей, так, наприклад:

Вони кажуть, ніби то за допомогою німців республиканське військо розганяло народні орґанізації, а це чиста брехня.

Кажуть, що залишено охранку, яка має заарештувати революціонерів. А про цю брехню й балакати не варто. Ніякої охранки нігде не залишено. Гетьманських охранщиків заарештовано й віддано під суд.

Галасують ще й з того приводу, що не має салдатських депутатів. Але ж спитайте їх, навіщо большовики на Московщині заборонили ті ж ради в свойому війську? Тому, що й большовики зрозуміли, що ради гальмують бойову роботу. Треба або обороняти від ворогів нашу землю, або в комітетах мітінгувати.

Тому навіть московські большовики поскасовували комітети в свойому війську.

Ще брешуть наші вороги, ніби Директорія зараз змовляється з французами та англійцями.

Хіба ж ви не знаєте, що в Одесі допіру бої з „союзниками“ були, що Директорія заявила їм, що не дозволить нікому втручатись в українські справи, що єдиним господарем на Вкраїні є трудовий народ-селянство та робітництво, і що доки вона має силу, доти не пустить на Україну ніяких чужих військ.

Так само і про дончаків. „Большовики“ брешуть, буцім то Директорія змовляється з Красновим і иншими генералами, а справді Директорія послала донцям ультиматум, що як вони не покинуть криворожського району, і не перестануть знущатися над робітниками, то Директорія вишле проти них своє військо.

Плещуть ще большовики, буцім то в республиканській армії збіраються реакційні старшини, але хто читає газети, той знає, яка зараз іде чистка старшин. Старорежимних старшин виловлюють, оддають під суд і виганяють, та карають немилосердно.

Старшинами призначають звичайних козаків, коли вони тільки здатні до роботи, до командування; цілою, наприклад, Дніпровською дивізією командує бувший рядовий козак-селянин.

Взагалі большовики хотять збаламутити людей всякими брехнями, як це вони зробили торік.

Отже головна ріжниця між Директорією та „большовиками“ в тім, що Директорія, складена з представників ріжних соціялістичних партій, дбає про весь бідний робочий народ, а большовики тільки про свою партію! Директорія робить все прилюдно, чесно і правдиво, а „большовики“ потай, брехливо, підкупом та підступом.

Ото ж менш слухайте всяких побрехеньок та більш пильнуйте ладу. Вірте не чуткам, а постановам народніх селянських зїздів.

Дбайте про порядок в армії, бо коли розвалиться армія, то не буде тої сили, яка б захистила інтереси трудового селянства.

Тоді поміщики знову привернуть старий лад.

Хай живе влада трудового народу, селянства і робітників.

Телєфонограма отамана Ерлє

Подав: о. др. Володимир Левицький.

Станиславів, 1. березня 1919. р. год. 10. вечора. Урядування в Державному Військовому Секретаріяті було вже закінчилося. Лише дижурні старшини і телефоністи чильнують своєї служби, бо це напружений час, в якому йдуть у Львові українсько-польські переговори під проводом антантської місії. Тишину пропамятного вечора — о год. 10.30 перервав дзвінок телефона, який передавав ось яку депешу в німецькій мові: (Округла печатка).

1. III. Львів, 8.50 вечором.

До п. Секр. Бубели —

сейчас доручити.

Депеша отамана Ерлє.

Антантська місія до української делеґації, якій поручено вести переговори:

Стверджуємо відбір вашого листа з 28. лютого, в якому повідомляється нас про зірвання завішення зброї; коли ворожі кроки знова розпічнуться, будуть зараз перервані всякі розмови, що мають на ціли заключити перемиря. Ми повідомляємо вас, що коли ваше повідомлення не буде відкликане нині 1. березня піде північчю, антантська місія опустить Львів і що українські авторитети будуть поносити перед нашими чотирома великодержавами всю відповідальність за поновне розпочаття війни, закінчення якої антанта формально наказала. Антантська місія повідомляє делеґацію, що вона завтра, 2. березня о 11. год. передполуднем опустить Львів поїздом, що буде відзначений їхніми прапорами. За свою безпеку робить відвічальними українські авторитети а передусім особисто ґен. Павленка.

Цю депешу доручив я отам. Бубелі, тодішному мін. війни З. У. Н. Р., о год. 11.13, в готелі „Австрія", кімната ч. 16.

Оригінал цеї телефоноґрами заховався в мене, бо отам. Бубела прочитав її та оставив у моїх руках. Переховував я її у ріжних місцях, забираючи на Велику Україну, то знову до Галичини і дивним збігом обставин не пропала вона єдина з моїх прибічних річей і збірок.

Тепер передав я цю телефонограму до Бібліотеки Н. Т. Ш. у Львові.

Плавуча Велика, дня 9. II. 1938. р.

Посмертні згадки

СМЕРТЬ КОМАНДАНТА І-ОЇ СТРІЛЕЦЬКОЇ ЗАПОРІЖЗЬКОЇ ДИВІЗІЇ ҐЕНЕРАЛ-ХОРУНЖОГО ГАВРИЛА БАЗИЛЬСЬКОГО.

Дня 17. жовтня 1937. р., після тяжкої хороби, помер в міському шпиталі м. Каліша Командант

1-ої Стрілецької Запоріжзької дивізії ґенерал-хорунжий Гаврило Базильський.

Осиротіли Запоріжці, бо втратили свого команданта. Втратили не тільки команданта, але й батька.

Ґенерал-Хорунжий Гаврило Макарович Базильський народився 25. березня 1880. р. в с. Соколівці Уманського повіту на Київщині. В російській армії закінчив службу полковником на посаді командіра 258 пішого Кишинівського полку.

В Українській Армії розпочав службу в червні 1917. р. коли на румунському фронті українізував 258 піший Кишинівський полк і виконував розпорядження Української Влади.

В листопаді 1918. р. був призначений командантом 2-ої пішої дивізії. В травні 1919. р. був призначений командантом 8-ої пішої Запоріжської дивізії, що належала до складу Запоріжської ґрупи. В травні 1920. р. стояв на чолі запасових військ У. Н. Р., що складалися із 7 запасових бриґад. В жовтні 1920. р. був призначений командантом 1-ої Стрілецької Запоріжської дивізії.

В складі згаданих частин бл. п. ґен. хор. Базильський брав активну участь в боях з большевиками. Не одну перемогу мав Він над ворогом.

20. листопада 1920. р., після припинення військових операцій між польським військом та большевиками, Запоріжська дивізія під командуванням бл. п. ґен. хор. Базильського разом з Армією У. Н. Р. відійшла на польську територію, де й була інтернована в таборі Пикуличі коло Перемишля

В ранзі Ґенерал-Хорунжого Армії У. Н Р. мав Покійний старшинство від 5. жовтня 1920. р.

Похорони бл. п. ґен. хор. Базильського відбулися дня 20. жовтня 1937. р. на православному цвинтарі м. Каліша.

Вся Каліська кольонія зібралася віддати останню пошану ґенералові, якого так всі знали.

Прибули на похорони Міністр Військових Справ ґен. хор. Сальський та представник від Головної Управи Українського Центрального Комітету у Варшаві ґен. хор. Загродський.

Після закінчення Служби Божої, труну винесли з церкви Міністр Військових Справ ґен. Сальський, п. п. ґенерали та близькі співробітники покійного.

На цвинтарі, над могилою промовляли: Міністр Військових Справ ґен. Сальський в імені Пана Головного Отамана та в імені Уряду У. Н. Р., ґен. Загродський в імені Головної Управи Українського Центрального Комітету, ґен. Єрошевич в імені п. п. ґенералів, та полк. Литвиненко від Родини Запоріжців.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

Ів. ІІІ.

Хорунжі Семен та Кирило Лисаковські, Семен Савлук. „Око". Каліш: 1921. 4°, ч. 21, ст. 10: Жертви війни.

Некрольоґи.

Хорунжі Соколовський і Васильїв. „На Руїнах" (Каліш 1922). 4°, ст. 25—27.

Храпко Іван. Збірник законів і постанов Українського Правительства відносно закордонних інституцій. Ч. І. Відень 1919. 16°, ст. 152. Вид. неофіціяльне. З друкарні Мехітаристів.

Сюди увійшли закони, видані за часів гетьмана і друковані в „Держ. Вістнику" чч. 1—63 вкл., а також видані Високою Директорією і друковані у „Вістнику Держ. Законів" чч. 1—35 за виїмком чч. 13—15, яких у видавця не було під руками.

Христюк Павло. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917—1920 рр. Том І. [Відень] 1921. 8°. ст. 152. Українська Революція. Розвідки і матеріяли. Книга перша. Український Соціольоґічний Інститут.

Початки орґанізації українського вояцтва, селянства і робітництва (ст. 22—26); Українські салдати за українізацію війська (тут — перший український військовий зїзд, перший український козацький імени Б. Хмельницького полк, Український Військовий Ґенеральний Комітет) (ст. 48—55); Відповідь українського народу на відмову Временного Правительства. (І. Селянський та II. Військовий Зїзди) (ст. 65—71); (військо — ст. 71—72, 80); (військо — ст. 93, 96, 98); (полуботківці — ст. 107). В додатках до тексту: 14. — інформація до 1-го Військ. Зїзду (ст. 126); 15. — постанова щодо війська і фльоти (ст. 126); 21 — до 2-го військового зїзду (ст. 128—129); 22. — Зїзд і Військ. Комітет (ст. 129); 23 — присяга вояків (ст. 129—130); 24. — образки з часу зїзду (ст. 130—134); 38. — Пер. Укр. ім. Б. Хмельницького коз. полк (ст. 141).

Христюк Павло. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917—1920 рр. Том II. [Відень] 1921. 8°. ст. 204. Українська Революція. Розвідки і матеріяли. Книга друга. Український Соціольоґічний Інститут.

Спроба буржуазії задушити революцію (Корниліївщина, Всеукр. Рада Військ. Депутатів) (ст. 3—10); (Вільне Козацтво — ст. 15—16); (Третій Всеукраїнський Військовий Зїзд — ст. 39—41); (виступ Штаба Київ. Військової Округи і постанови 3-го зїзду — ст. 44—49); (третій універсал і справа миру — ст. 51—56); (Всеукр. Рада Селянських Депутатів про мир — ст. 63); Війна з Совітською Московщиною (ст. 77—91); Початок мирових переговорів з Німеччиною та її союзниками (ст. 91—102); (четвертий універсал — мир з Центр. Державами і війна з Москвою — ст. 103—106); Признання Центр. Державами самостійности Укр. Нар. Республики і заключення миру (ст. 106—116); (досягнення Ґен. Секретаріята в військових справах — ст. 120); (оборона Києва І. 1918 — ст. 127); Причини воєнних успіхів московських большевиків і неуспіхів Центр. Ради (ст. 132—137); Житомирський період Центр. Ради (ст. 137—146); Під прапором укр. радянської влади (ст. 147—156); Німецьке військо стає по стороні буржуазії і доконує державного перевороту на Україні (ст. 163—174); Значіння війни між Україною і Совітською Росією для революції української і російської (ст. 181—184). В додатках: 4. — про Вільне Козацтво (ст. 187—188); 10. — до виступу моск. штабу у Київі (ст. 192—193); 11. — теж (ст. 193 —194); 13. — постанови 3-го військ. зїзду про українізацію війська (ст. 194—195); 16. і 17. — з постанов 3-го зїзду партії СР про військо і мир (ст. 196); 18. — відомости про початок воєнних подій 1-ої укр.-моск. війни (ст. 196—197); 19. — справа українського фронту (ст. 197—198); 21. — погляди нім. достойників на мировий договір з Україною (ст. 199—200); 22. — оповіщення Ґен. Секретаріяту на ноту Моск. Комісарів (ст. 200—201); 23. — текст наказу фельдмаршала Айхгорна (ст. 201—202).

Христюк Павло. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917—1920 рр. Том III. [Відень] 1921. 8°, ст. 160. Українська Революція. Розвідки і матеріяли. Книга третя. Український Соціольоґічний Інститут.

Вибори гетьмана і гетьманські загони про державний устрій України (права і обовязки укр. козаків та громадян в „Законах про тимчасовий держ. устрій України") (ст. 2—8); Поміщицька земельна реформа, катування селянства і селянські повстанці (ст. 50—62); (меморіял Укр. Нац.-Держ. Союзу від 24. V. 1918 — характеристика ґен. Рагози — ст. 65); Правиця укр. демократії рішає збройно виступити проти гетьманщини (ст. 127—131); До зброї! (ст. 134—138); Розклад нім. армії і здобуття Київа (ст. 138—141); Січові Стрільці в повстанні проти

гетьм. Скоропадського (ст. 128, 129, 131, 133—136, 141); (відозва Директорії від 14. листопада — ст. 131—132); (уривок з універсалу С. Петлюри — ст. 133—134); (сердюки — ст. 136); (Чорноморський кіш — ст. 136—138); (Укр. Військ. Револ. Комітет — 140-141); (Лубенський, Радомиський і ин. полки — ст. 141); (Осадний корпус — ст. 141). В додатках: 4. — лист голови Всеукр. Спілки Земств С. Петлюри до гетьм. Скоропадського (ст. 146—148); 7. — мирові переговори з Сов. Москвою (ст. 150—152); 9. — грамота гетьмана до військ козацьких (ст. 154—155); 11. — універсал гетьмана до військ козацьких (ст. 156—157); 13. — опис виборів Директорії (ст. 158); 15. — Київ в дні облоги військом Директорії (ст. 159).

Хронольоґічні дати нашої дивізії. „Нове Життя". Олександрово 1921, ч. 39, ст. 56—59.

6-а стр. дивізія. 8. II. 1820 — 30. XI. 1920.

Хто вбив Болбочана? Відкритий лист Отаманові Петлюрі, членам Директорії, Премієр-Міністрові, Начальникові Ґенерального Штабу, Голові Національного Союзу, Голові Партії Самостійників, Командирові Осадного Корпусу і копії: Отаманові Грекову, Отаманові Шаповалові, полковникам республиканської дивізії і в часописі Українські і Російські. „Нова Зоря". Львів, 1936, ч. 35, ст. 3—4.

Передрук з „Поступу" 1920 р., ч.ч. 6—7.

Цапко Іван, інж. Військовий вишкіл. „Вояк". Брюсель 1935, 4°, ч. 1, ст. 8—9.

Царенко М. В неволі. „Воля України". Відень 1921. 8°, ч. 1—2, ст. 56—61; ч. 9/10, ст. 320—325.

Спогад галицького старшини з перебування в франц. африканських леґіонах.

Цегельський Льонгін, др. Новітня Січ. „Укр. Січ. Стрільці в Карпатах", збірник. Відень 1915. 16°, ст. 7—13.

Національно-політичне значіння УСС.

Цегельський Льонгін, др. Після 573 літ неволі. „Укр. Прапор". Відень 1919, ч. 23—25.

Львівські події 1919 р.

Цегельський Льонгін, др. Як се було? (Відірвані спогади з часу повстання української держави). „Укр. Вістник", Ню Йорк 1927, ч. 4.

Цівчинський В., полк. Яким повинен бути український старшина. Камянець на Под. 1919. 8° в., ст. 8. Видання Культ Освітнього Відділу Гол. Упр. Ґенер. Штабу.

Цілінський, підхор. Дещо про 1917—1918 рік. (Спомини). „Спогади", збірник, ч. 1. аліш 1921. 8° м., ст. 7—10.

Цьокан Ілько, др. Від Денікіна до большевиків. Фраґмент споминів з Радянської України. Відень 1921. 16°, ст. 20. Видання „Укр. Прапора".

Цьокан Ілько. Економічно-адміністраційна сторона стрілецької орґанізації. (Матеріяли до орґанізації Українського Січового Війська). „Шляхи". Львів 1916. 8° в., ст. 462—466.

Цьокан Ілько. Економічно-адміністраційна сторона Українського Січового Війська. „Стрілецький Календар-Альманах" на 1917 р. Львів 1917 р. 8°, ст. 39—46.

Цяпка Іван. Доповняюча сотня У. С. С. в бою. „Червона Калина", збірник. Львів 1918. 8°, ст. 43—52.

Справлення похибки

У статті „Санітарна частина У. Г. А." в ч. III. „Л. Ч.К." на ст. 16 в замітці на долині замість Др. Тит Бурачинський, має бути **Др. Андрій Бурачинський**, який був пізніше сан. шефом У. Г. А., а тепер перебуває у Відні.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

X. річник / Число 3. / Березень 1938.

ЗМІСТ:

Редаґує: *В. Софронів-Левицький.* Відповідалний редактор: *Петро Пасіка.* З друкарні Наукового Т-ва ім. Шевченка.